эф. татар
зала 7 36
шкафъ
полка 10 № 492.

موسی بیگییف

رحمت الهیه برهانلری

ناشری:

شرق کتبخانه‌سی

اورسکی

Из фондов Российской национальной библиотеки

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1911.

Бигиев, Муса

Рәхмәте иләһия бар-
һанлары
[Аргументы божествен-
ной милости]

Орск, 1911

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
2-8580

موسى بيگييف .

رحمت الٰهيه برهانلرى

ناشرى :

شرق كتابخانه‌سى

اورسكى .

اورنبورغده « وقت » مطبعه‌سى .

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1911

Из фондов Российской национальной библиотеки

بسم الله الرحمن الرحيم

١

تاريخ اديان .

دين نه ايمش بياندن قبل ، تاريخ اديان حقنده بر ايكى سوز سويله‌مك البته مهمدر .

انسانڭ احوال اقتصاديه‌سندن ، سياسيه‌سندن ، ترقيات علميه‌سندن تاريخده بحث ايتمك مهم اولور ايسه ، ديانت انسانيه‌نڭ تاريخندن بحث ايتمك ، شبهه يوق ، دها زياده اهميتلى اولور . دين ، انسانڭ روحانيتى طرفنده ترقياتدن عبارتدر ؛ حيات انسانيه‌ده الڭ اساسلى الڭ مؤثر روح — روح ديانتدر . بر ملتڭ دينى او ملتڭ طبيعتيدر . انسانڭ حياتدن مقصدى ، حياتده سياستى همه‌سى او انسانڭ دينده انعكاس ايدر . بر دين ، بر زمانه قياسله سويلنور ايسه ، او دين ملتڭ او زمان‌ده اولان درجه‌سنه غايت درست بر ميزان اولور . هر بر دين اوز اتباعلرينڭ درجهٔ فكرلرينى آچيق صورتده كوسترر . انسانڭ مقصدلرى حاجتلرى تلاوتنده دعالرنده تماما ظاهر اولور ، قربانلرى ده عمومى

وجدانڭ تحملنه مناسب کلور. انسانڭ دیانتیله مدنیتی بری برینه تبعا تقدم هم ترقی ایتدکلرینه کوره ، انسانڭ درجهٔ دینیه‌سی درجهٔ مدنیه‌سنه تماما مطابق اولور. اویله ایسه ، تاریخ ادیان دن بحث ایتمك مدنیت اساسلرندن اصولندن بحث ایتمك دیمك اولوب ، انسانڭ هم روحانی هم مادی ترقیاتندن بحث ایدن بر تاریخ عمومی اولور . بوندن دها زیاده مفید بر علم عالم انسانیت‌ده تصور اولنه بیلورمی ؟

تاریخ ادیانڭ شو جهتدن اهمیتی علوم ومعارفه رغبت ایدن هر بر ملت ایچون البته غایت بیوکدر. لکن بزم اسلامیت ایچون تاریخ ادیانڭ دها بیوك بر اهمیت مخصوصه‌سی واردر. بز اسلامیتڭ علویتنه کمالنه ، یر یوزنده عالم بشریت ده ظاهر اولمش دینلره قیاسله اڭ افضللکنه ایمان ایدر ایسه‌ك ، شو ایمانمزده فوری برلاف، برهان‌سز اساس‌سز بر دعوی دگل ایسه ، او تقدیرده بزه اوّل ده کلوب کتمش یاخود شوکونه قدر قالمش دینلرڭ هر برینه تفصیلاتیله واقف اولمق لازمدر. دیگر دینلرڭ اعتقادلرینی تعلیملرینی بیلمه‌مش ایکن „ اسلامیت ـ دینلرڭ اڭ افضلی “ دیمك درست اولورمی؟ بر تقدیر سوزمز درستده اولسون ، لکن بلا مقایسه سویلنمش سوز دیگر ملتلرڭ کوزنده بر قیمت علمیه‌یی حائز اولا بیلورمی؟ بزم شریعت اسلامیه غائب علیهنده حکم ایتمکدن حاکملری منع ایتمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اویله ایسه، اوّلده کلوب کتمش دینلرك تفاصیلی بزه معلوم دگل ایکن، او دینلرك نقصانی یاخود بطلانیله نصل حکم ایده بیلورز؟ اسلامیت او دینلردن افضلدر دیمك ایچون، شبهه یوق، او دینلرك بزه معلومیتی لازمدر.

تاریخ ادیاندن بحث ایتمك بزه اوچ فائده ویرر: ۱) اولا اسلامیتك علویتی بزه کون کبی ظاهر اولور. ۲) اسلامیتك حقانیتنه علویتنه ایمانمز، شو کونده روسیه‌ده وار اکثر اماملرك ایمانی کبی، «عن جهل» ایمان اولمقدن نجات بولور. ۳) عموما طلبه‌لرمزك، اکثر اماملرمزك ایمانلرینه اعتقادلرینه استیلا ایتمش اضطراب یا هیجان کبی بیوك بر بلیهٔ دینیه روسیه مسلمانلرینك باشلارندن مرفوع اولور.

تاریخ ادیانده تعالیم اسلامك علویتنه حقیتنه دلالت ایتمك جهتی شو کونده یر یوزنده وار اهل اسلامك روحنه هم مزاجنه غایت موافق ملایم هم محبوب بر جهتدر. شو جهتی اعتبار ایدر ایسه‌ك، تاریخ ادیاندن بحث ایتمك اهل اسلام ایچون غایت بیوك اهمیتی حائز اولوب، دینی مدرسه‌لرده تاریخ ادیانی علی الاجمال ایسه‌ده اوقومق واجب کبی بر شیدر. زیرا تاریخ ادیان حیات انسانیه‌ده مدنیتك اساسندن بحث ایدر بر فن اولوب، تعالیم اسلامك الك صوك درجهٔ علویتنه دلالت هم برهان اولا بیلور یالکز بر واسطه‌در.

بوڭا كوره بزده شمدی دینلرك تاریخندن بحث ایدرز. او دینلر نصل نشأت ایتمش؟ صوڭره نصل ترقی ایتمش؟ ترتیبیله بیان قیلورز. لکن بز او اسکی دینلردن بحث ایدر ایکن، او دینلری انسانلرك جهللرندن عقلسزلقلرندن کفرلرندن وجوده کلمش شیلر کبی نظر ایتمه‌یوب، بلکه دین ده انسان ده طبیعی بر حالتدر؛ مدنیت کبی طبیعی بر صورت ده نشأت ایتمش؛ طبیعی صورت ده بلاسکته ترقی ایدر بر حالتدر نظریله همه ادیان دن تام هم خالص بر حریتله علمی صورت ده بحث ایدرز.

حیات انسانیه‌ده هر بر شی طبیعی صورت‌ده باشلانوب، طبیعی طرزده بر سلسلۀ ترقیات اوزرنده بلاتوقف ترقی ایدر طورور. انسانك دینی‌ده شو عادی عمومی قاعدۀ طبیعیه حکمندن مستثنی دگلدر. احوال اقتصادیه احوال سیاسیه کبی انسانك دینی‌ده غایت ساده بر طرزده باشلا-نوب، صوڭره دائما حرکت ده بولنوب احیانا ترقی احیانا انحطاط ایده‌رك شوکونگی حالنه کلوب یتمشدر.

بز شو اعتقادی قبول ایدر ایسه‌ك، البته، دینلرك هر برینه احترام نظریله باقارز. بر ملتی عبادتی یا اعتقادی ایچون تکفیر یا تضلیل ایتمکدن البته بتون قوتمزله اجتناب ایدرز. همه دینلره بر دینك سلسلۀ ترقیاتنه نظر کبی نظر ایدر ایسه‌ك، او وقت دینی ایچون بر ملتی تکفیر ایتمك، یاخود دینی ایچون بر ملته عداوت صاقلامق ضرورتی

بزده البته هیچ بر صورتله قالماز. ادیانك تاریخندن بحث ایدر ایکن، بر دینی حق، دیگرلرینی باطل دیمك کبی تعبیرلری قوللانمق دن، ادب بحث اقتضاسیله، بز البته احتراز ایدرز.

بیلورم شو سوزمی اهل کلامك اکثری، صوك زمانلرده بزم کتب کلامیه‌یی اوقومشلارك همه‌سی انکار ایدر. یالکز اسلامیته دگل، بلکه فقط اوز مذهبنه گنه تعصب أیدوب، دیگر همه انسانلری تضلیل یا تکفیر ایدن بر متکلم حوصله‌سنه همه انسانلری تصویب ایتمك هر بر انسانی نجات دائره‌سنه ادخال ایتمك اعتقادی هیچ بر صورتله صیغماز. لکن شو اعتقاد ـ بر حقیقتدر.

عموم عالم انسانیتك نجاتی مسئله‌سی بزم کتب کلامیه‌ده بر مسئلهٔ خلافیه کبی نقل اولنمشدر. کتب کلامیه‌ده بحث نظرده، کتب اصول‌ده باب اجتهادده شو مسئله «مجتهد فی الاصول مصیب‌می دگلمی؟» عباره‌سیله ذکر قیلنوب، علمای اسلامك اکثری «مجتهد فی الاصول قطعاً مخطی‌در» دیمشلر. جاحظ، عنبری، محاسبی کبی بیوك امامل، همده صوفیه‌لرك بیوك امامری «اصول دینده اجتهاد ایدن انسان البته مصیبدر» دیمشلر.

صوفیه‌لرك الك بیوکلری دائماً تکرار قیلنور بر تسبیح کبی

فکلهم فی رحمة الله خالد
موحده او ذو الشریك وجاحد

بیت حقیقتلرینی اوقورلار ایدی. یعنی انسانلرك هر بری موحد مشرك یا منکر اولسون ، اللهك کیك رحمتلرنك مگگو قالاچقدر.

ابو یزید بسطامی ، جنید بغدادی ، ذوالنون مصری کبی الك بیوك اهل تصوف ، کلام همده اصول کتابلرینك روایتلرینه کوره عالم اسلامده اسملری محترم بیوك علمای نظر ـ عموم عالم انسانیتك نجاتیله حکم ایتمشلر ایسه ، بن‌ده او بیوکلرك او قدر معقول سوزلرینی ممنونیتله قبول ایدوب ، تاریخ ادیاندن بحث ایدرم ایکن هیچ بر قومی هیچ بر ملتی اعتقادی عباداتی ایچون تکفیر یا تضلیل ایتمزدن، خالص هم‌ده معقول بر حریت تامه ایله هر بر دیندن ادب دائره‌سنده بحث ایده بیلورم .

عالم انسانیتك مدنیتی نصل ایسه ، دیانتیده اویله‌در. انسان احوال مدنیه‌سنده ، شبهه یوق ، طبیعی صورتده ترقی ایده کلمشدر. مدنیتك دون درجه‌لرنده اولوب کچمش انسانلری ، مدنیتده دونلکلری ایچون ، شو کون سوکمك یاخود عیب ایتمك جائز دگل ایسه ، دیانتك دون درجه ـ لرنده اولوب کچمش انسانلریده سوکمك یا تکفیر ایتمك البته ادب بحث اقتضاسنچه هیچ بر صورتله مناسب دگلدر.

دین انسانلرده طبیعی فطری بر حالتدر: الله قرآن کریم‌ده روم سوره سنده (٣٠) نچی آیت کریمه‌ده « فاقم وجهك للدین حنیفاً . فطرت الله التی فطر الناس علیها .

Из фондов Российской национальной библиотеки

لا تبدیل لخلق الله ». دیمش دگلمی ؟

ایندی شو آیتڭ معجز نظمنده بر قدر ملاحظه قیلایق: الله دینڭ فطریلگینی بیان صوڭنده « لا تبدیل لخلق الله » نیچون دیمش؟ بونڭ صوڭنده شو آیتڭ اوزنده «ذلك الدین القیم» کبی جملهٔ معجزه‌یی ذکر ایتمکدن مقصد الهی نه ایدی؟

بن قرآن کریم‌ده بویله معجز آیتلرڭ ارشادلریله مهتدی اولوب، « ربنا وسعت کل شئ رحمة و علماً » کبی آیت کریمه‌لرڭ احاطهٔ عمومیه‌لری دائره‌سنه عموماً هر بر انسانڭ هر بر ملتڭ دخوللرینی جزماً قطعاً بیلوب، ارحم اکرم الله حضرتلرینڭ الڭ کیڭ رحمت مطلقه‌لرینی مسکین انسانلرڭ هیچ برندن قزغانمامق ایچون، عالم وجودڭ هر بر ذره‌سنه قدر من غیر حساب مبذول قیلنمش رحمت مطلقه‌نڭ الڭ کیڭ صورتده آچیلمش قاپولرینی انسانلرڭ یوزنده قاپامامق ایچون: „عموم عالم انسانیتڭ نجاتیله“ حکم ایدرم. بنم شو مسئله‌ده اعتقادم شویله‌در.

تاریخ ادیاندن یولیله بحث ایتمك ایچونده عالم انسانیت‌ده هر بر انسانله گوزل صورتده معامله ایتمك ایچون ده، البته رحمت الهیه‌نڭ عمومیتنه، عموم انسانلرڭده البته یوم قیامت‌ده نجاتنه اعتقاد باغلامق لازمدر.

بن بیلورم: شو سوزمی ایشانلر، اماملر قبول ایتمه‌یور. یالڭز اسلامیت ایچونگنه دگل، اوزلرینه تماميله معلوم دگل اشعریلك حنفیلك مذهب‌لری ایچون‌ده جاهلانه

Из фондов Российской национальной библиотеки

تعصب ایدوب، اوزلرینڭ جهلیاتلرینه مخالفت ایدن هر بر آدمی تکفیر ایدن امامار ایشانلر البته „عموم عالم انسانیتڭ نجاتنه“ اعتقاد ایده‌مزلر.

اهل علمی تکفیر ایتمك عالم اسلامیت‌ده اسکی بر بلیه ایدی. شو کونلرده بزم روسیه‌ده شو تکفیر بلیه‌سی فوق الحدود انتشار ایتدی. هر بر ایشان هر بر امام اوزینڭ جاهلانه هواسنه موافق دگل آدمی تکفیر ایدر اولدی. علمیله مقابله ایتمك‌دن عاجز ایشان یا امام اوزلرینڭ قصورلرینی نادانلقلرینی گویا ستر ایتمك فکریله اسلامیت پرده سی آرقاسندن، آچیق فکر یولنه سلوك ایتمش هر بر انسان اوزرینه تکفیر اوقلری آتار اولدیلر. اویله ایشانلرڭ اویله امامرڭ اسلامیتله بر پاره‌لك آلیش ویریشلری یوق ایسه‌ده، او ایشانلر دیگر انسانلری تکفیر ایتمکدن اوتانماز اولدیلار.

شو قدر عمومی همده تحملدن طیش اولان او بلیه‌یه بر قدر چاره بولمق ایچون، یاخود او ایشانلرڭ حمیت جاهلیه‌لرینه بر قدر تعدیل ویرمك ایچون، تاریخ ادیاندن بحثلرمه مقدمه صورتنده „رحمت الهیه عمومیتی“ مسئلهٔ مهمه سنه دائر قرآن کریم‌ده وارد اولمش آیتلری علمی بیانلریله نشر ایدرم انشاء الله.

٢

رحمت الهیه عمومیتی حقنده اعتقادم.

علی السمع عولنا فکنا اولی النهی.
ولا علم فیما لا یکون عن السمع.
اذا کان معصوما فی قاله، فقوله
هو الحق لا یأتیه مین علی القطع.
فعقل و شرع صاحبان تألفا
فبورك من عقل وبورك من شوع!

«رحمت الهیه عمومیتی» نظریه سی - سعادت طرفنه دائمی صورتده ترقی ایتمك ایچون خلق اولنمش - عالم انسانیتنك حیات استقبالیه‌سنه اساس اولا بیلور بر حقیقت اصلیهٔ اولیه اولدیغنه کوره، اسلامیت روحنه الڭ موافق اولان شو نظریه من القدیم رغبتمی اعتنامی جلب ایتمش ایدی.

الله رب العالمین حضرتلری طرفندن یر یوزنده خلیفه اولمق صفت جلیل‌سیله تشریف قیلنمش انسانلرك ابدیت طرفنده مؤبد صورتده شقاوتلری، ارحم الراحمین الله تعالی حضرتلرینك رحمت غیر متناهیه‌سنه، حکیم مطلق الله تبارك وتقدس حضرتلرینڭ حکمت غیر محدوده‌لرینه، بنم فکرم جه، او قدر موافق کلمه‌یور ایدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ابدیت طرفنده متناهی دگل زمانلره نسبتله بر ثانیه بر سیکونت اولان حیاتنده خالص راحت یوزی کورمه‌مش انسان بالالرینڭ اکثری استقبالده مؤبد صورتده شـقی اولاچق ایسه، اویله مسکین انسانلری خلق ایتمکدن ارحم الراحمین الله رب العالمین حضرتلرینڭ مقصدی نه ایدی؟ انسانلرڭ اکثرینی مؤبد صورتده تعذیب ایده‌چك ایسه، او وقت الله تعالی حضرتلرینڭ رحمت الهیه‌سی غضب الهی‌سنه نسبتله یوق حکمنده اولمایورمی؟

اشته شویله «شبهه»لر تأثیریله رحمت الهیه عمومیتی بنم قلبم‌ده همان همیشه رسوخ کسب ایدر طورر ایدی. لکن او بیوك مسئله‌یی علمی صورتده حل ایده بیلمکدن همان عاجز ایدم. کوکلم‌ده کوکلشمش شو معما بنی دائماً راحتسز ایدر اولدی. علمی نظریه‌لر آراسنده، بنم فکرمجه، اثباتی الڭ مهم نظریه «رحمت الهیه عمومیتی» نظریه‌سی اولدی‌ده قالدی.

ابعاد غیر متناهیه‌دن بحث ایدن اهل ریاضت، او متناهی دگل بعدلردن قیاس قبول ایتمز درجه‌ده واسع اولان رحمت الهیه‌دن‌ده بحث ایتمش اولسه‌لار ایدی، البته. رحمت الهیه عمومیتی‌ده شو کونه قدر بر حقیقت قطعیه اولوب قالور ایدی.

لکن ابعاد غیر متناهیه‌دن بحث ایتمیه همه همتلرینی صرف ایتمش اهل ریاضت، متناهی دگل شیلره قیاس قبول

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایتمز درجه‌ده واسع اولان رحمت الهیه‌دن بحث ایتمیه نه‌دندر ، وقت بولامامشلر.

اویله مهم مسئلهٔ اساسیه‌دن بحث ایتمك شرفی — حوصله‌لری طار، اللرنده وار مقیاسلری‌ده قیصه اولان اهل کلام نصیبی اولمش‌ده قالمش !

بوکا کوره طبیعی ، بن‌ده اویله بیوك مسئلهٔ اساسیه‌یی ، صوك درجه‌ده مشکل اولان معمایی حل ایتمك فکریله چاره‌سز کتب کلامیه‌یه التجا ایتدم.

هیچ بر انسانه هیچ بر مسئله‌ده هیچ بر وقت قناعت ایتدرور قدر معلومات ویرمه‌ین کتب کلامیه البته بکاده شو مسئله حقنده بر فکر مستقیم ویرمك‌دن عاجز قالدی. بلکه بالعکس بنم «شبهه»لرمی آرتدردی .

بزم کتب کلامیه حقائقی اثبات ایتمکدن عاجز ایسه ده ، حقائقك علیهنه اعتراضلری شبهه‌لری غایت قوتلی صورتده سرد ایتمکدن عاجز دکلدر.

کتب کلامیه‌ده ذکر اولنمش اعتراضلرك برینی، بنم شو اخیرکی دعوامی بر مثال، بر شاهدله اثبات ایتمك ایچون بوراده نقل ایدیم :

«الله ندب الناس الى العفو، و جعل ذلك من مكارم الاخلاق، وابان انه اولى من جزاء المسيئ بما يسوءه، و ذكر للعبدان اجر العافين عن الناس على الله. فالله احق بهذه الصفة، لما هو عليه من عظيم الجود وواسع الكرم،

Из фондов Российской национальной библиотеки

وجزيل الامتنان ؛ ولا مكره له على المواخذة . فهو بالضرورة اهل العفو والتكرم بالتجاوز عن العبد المسيئ المتعدى حدوده ، عن اساءته ، واهل لا سبال ذيل الكرم عليه .

الله اكرم ان تنساك رحمته
ومن يجود اذا لرحمن لم يجد

ثم ان اتصاف الحق بالجود و العفو عن الجانى اعظم من اتصافه بالمؤآخذة على الاساءة . فان المؤآخدة والعقوبة جزاء . وليس فى الجزاء على الشر فضل ؛ الا اذا كان فى الدنيا لما فى اقامة الحدود من اقامة الامن العمومى و من دفع المضرة العامة ، وما فى ذلك من المصالح التى تعود على الناس . مثل قوله «ولكم فى القصاص حياة» واما فى الاخرة فما ثم ما يندفع بعقاب المسيئ مثل ما يندفع به فى الدنيا فالعقاب فى الاخرة ليس فيه فائدة يعتد بها حكيم، وليس فيه من لذة الانتقام ما يليق برحيم حليم . وما يقال انالتعذيب للتطهير عن الذنوب فليس بمعقول اذ قد كفى بسعة المغفرة مطهرة . ولئن كان فى التعذيب معنى يوجب التطهير فلاى شىء التأبيد ؟

شو معنى ده اولان اعتراضلرى اهل كلام كتب كلاميه ده غايت صراحتله صوڭ درجه بر جسارتله سرد ايتمشلر . احياء العلوم صاحبى امام غزالى حضرتلرى ده شـو اعتراضى «الاقتصاد فى الاعتقاد» اسملى كتابنده ذكر ايتمشدر .

الڭ شديد الڭ معقول اعتراضلرى بيوك بر جسارتله

ذکر ایدر اهل کلام، جواب ویرمك امرنده، نه دندر ، اوقدر جسارتله اوقدر نشاطله حرکت ایده‌میورلر. عقلی صورتده ایراد اولنمش اعتراضلره البته لا اقل بر معتمد عقلی جواب ویرمك لازم ایسه‌ده، اعتراض خصوصنده عقل طرفنه کچمش اهل کلام، جواب خصوصنده عقلی اهمال ایدوب، نصوص شرعیه‌دن اوزلرینك عقللرینه نصیب اولا بیلمش وجهلر ایله گنه اعتراضلره مقابله ایدرلر.

بوڭا کوره‌ده، من القدیم کوڭلم‌ده رسوخ بولمش «شبهه» لر کتب کلامیه مطالعه‌سیله ازاله اولنه‌مادی. بلکه قوت کسب ایتدی. کتب کلامیه‌ده بنم احاطه‌م دائره‌سنه داخل اولمش سوزلرڭ هیچ بری بڭا قناعت ویره‌مدی. عاقبت،

فلا تغرنك اقوال مزخرفة
فان مدلولها جهل و تعليل

دیدم‌ده، کوڭلم‌ده قرارلنمش «شبهه» لره جواب بولمق ایچون، ایندی دیگر بر یول اختیار ایتدم. عقل انسانی، کتابلرینڭ ایکی دفه‌سی آراسنده حبس ایتمك قصدیله تألیف قیلنمش کتابلری بر طرفه بر اقدم‌ده، همه علومڭ اصلی اولان قرآن کریمه مراجعت ایتمیه میل ایتدم.

اذا الوجوع الی التحقيق شيمة من
يری المعارف فی‌الايات والسور.
فكلها عبر ان كنت ذا نظر
ولا يخيب الذی تسری به العبر.

لكن آيات قرآنيه‌يي فهم ايتمك حقنده، كلاميون اصوليون قلميله تأليف اولنمش تفاسيرله استعانت ايتمك بڭا همان قناعت ويره‌مدی. بن اهل تصوف قلميله تأليف قيلنمش كتابلره التجا ايتدم: جلال الدين الرومی حضرتلرينڭ مثنويلری، القشيری حضرتلرينڭ رساله‌لری، محيی الدين ابن عربی حضرتلرينڭ فتوحات مكيه‌سی بڭا شو حقده غايت بيوك فائده‌لر ويردی: شو اوچ كتاب كبی آثار اسلاميه‌لرڭ اعانه‌سيله، بنم كوڭلمده متمكن اولمش «شبهه» لرڭ عقده‌لری برر برر منحل اولدی. بری ديگرينه تعارضلری يوق صورتده، آيات قرآنيه بنم قلبمده اورونلا-شدی. الله تعالی حضرتلرينڭ رحمت مطلقه‌سنه حسن ظنله انتظارم، عالم انسانيتڭ ابديت طرفنده استقبالنه اساسلی صورتده غايت بيوك بر اميدله نظرم بنم كوڭلمه غايت بيوك بر اتساع ويردی. عموماً انسانلرڭ رحمت الهيهٔ مطلقه‌ده خلودلری، بنم قلبمده طارلق ايراث ايتمك دگل، غايت بيوك شادلق ويرور اولدی. دينلرڭ هيچ برنده يوق شويله عالی بر نظری بن اسلاميتڭ تعاليم عاليه‌سنده كوروب ممنون اولور اولدم.

جلال الدين الرومی حضرتلری مثنوی شريفڭ متعدد محللرنده رحمت الهيه عموميتنه دائر متعدد بيتلر سويلامشدر.

استانبولده شرحيله برابر طبع اولنمش مثنوی شريفڭ بشنچی جلدنده جلال الدين الرومی حضرتلری ديمش:

بانگ می آمد که ای طالب بیا
جود محتاج گدایان چون گدا
جودمی جوید گدایان وضعاف
همچو خوبان کاینه جویند صاف
اولی خوبان زاینه زیباشود
اولی احسان از گدا پیدا شود
پس ازین فرمود حق دروالضحی
بانگ کم زن ای محمد برگدا .
چون گدا آیینهٔ جودست هان
دم بود بر اولی آیینهٔ زیان .
آن یکی جودش گدا آرد بدید
وین دیگر بخشد گدایان را مزید .

شـو معنی ده اولان بیتلرله جلال الدین الرومی حضرتلری هر ایکی عالمده رحمت الهیه عمومیتنه قائل اولمشدر .

محیی الدین ابن عربی حضرتلری فتوحات مکیه ده متعدد محللرده «الرحمة الالهیة وسعت کل شیء . فما فی الوجود شیء لا یکون فی هذه الرحمة . ان ربك واسـع المغفرة فلا تحجر واسعاً . فانه لا یقبل التحجیر ومن الناس من یجادل فی اتساع رحمة الله ویدعی انها مقصورة علی طائفة خاصة . فحجروا وضیقوا ما وسع الله . فلو ان الله لا یرحم احـدا من خلقه لحرم من رحمته من یقول بهذا . ولـکن ابی الله الا الشمول» معناسنده اولان جمله‌لری دلیللریله سرد ایتمشدر .

محیی الدین ابن عربی حضرتلری آخرتده عذابنك انقطاعنه دائر ادلهٔ شرعیه‌لری ده فتوحات مکیه‌ده متعدد بابلرده سرد ایتوب، شو اعتقادی ابو یزید بسطامی ، جنید بغدادی ، سهل بن عبد الله التستری کبی اك بیوك ذاتلره شبهه‌سی یوق سندلرله اسناد ایتمشدر.

بن‌ده «وحسن اولئك رفیقا» دیدم‌ده شو اوچ ذات کبی بیوك اهل علمك مذهبلرینه تقلید ایتدم. او بیوکلرك عقول عالیه‌لریله بیان اولنمش آیات کریمه‌لری کوردم‌ده اساسلی صورتده قناعت حاصل ایتدم.

قرآن کریم‌ده «الشوری» سوره‌سنده (۵) نچی «تکاد السماوات یتفطرن من فوقهن. والملائکة یسبحون بحمد ربهم، ویستغفرون لمن فی الارض. الا ان الله هو الغفور الرحیم» آیت کریمه‌سنده ملائکهٔ کرام یر یوزنده وار هر بر انسان ایچون غفور رحیم الله تعالی حضرتلرینك درگاه عظمتلرنده استغفار ایتمش ایسه، بن‌ده او بیوك فرشته لره اقتدا ایدوب، ابدیت طرفنده عموم عالم انسانیتنك نجاتلرینی اعتقاد ایده بیلورم دیدم.

شو اعتقاد بنم قلبم‌ده قوتلندی. عاقبت، مدرسهٔ حسینیه‌ده تاریخ ادیان درسلری مناسبتیله بن او اعتقادمی مطبوعات عالمنه عرض ایتمك آرزوسنه‌ده کلدم. عرض ایتدم.

نظرلری کتب کلامیه جلدلرندن تخطی ایده‌مز بر نیچه

Из фондов Российской национальной библиотеки

امام افندی «شورا» صحیفه‌لرنده اومقاله‌لرمی اوقور اوقوماز بنم مقاله‌لرم درسلرم علیهنده قیامت قوپاردیلار. علملر یله مقابله ایتمکدن عاجز او امام افندیلر ژورناللرینك صحیفه‌لرنده بنم اوزرمدن ممکن طرفلرك هر برینه سعایت ایتمك کبی دنائت‌دن اوزلرینی خلاص ایده‌مدیلر.

اعیش فی طیب نفس حیث کنت فما
اخاف من وقع آفات ولا ضرر.

ادب علمك اقتضاسیله، هم‌ده «بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه ولما یأتهم تأویله» آیت کریمه‌سنك ارشادیله عمل ایدوب، او امام افندیلره بنم طرفدن وعد اولنمش ادلهٔ قرآنیه‌یه منتظر اولوب طورمق لازم ایسه‌ده، «قوت علمیه» لری او امامLری براقمادی: محترم امام افندیلر «به‌لش» اطرافنده «سلسله» جریده‌لرنده وار قدر قوتلرینی کوستردیلر. کافر ایتمك، مدرسه‌دن قومق، جان قییمق کبی شیلرك هر بری امام افندیلرك آغزلرینه‌ده اللرینه‌ده کلدی.

البته هر کس بیلور اویله امام افندیلردن دیگر شی مأمول‌ده دگل ایدی.

بر مسئلهٔ علمیه‌یی حل ایده بیلمك ایچون لازم اولان بر همت بزم اویله امامLرده واردر اعتقادی بن‌ده هیچ بر وقت اولمامش ایسه‌ده، لکن ایکی هفته صبر ایدر قدر عقل اویله امامLرك هر برنده واردر خیالنده ایدم. اویله امامLر آراسنده املاسی درست، هم‌ده سوز آڭلار بر آدم

شاید بولنور املنده ایدم .....

رحمت الهیه عمومیتی حقنده بنم اعتقادم علیهنه مجلسلرده بازارلرده طاوش کوتاره‌چك امام افندیلره انصاف یولنده بنم بر سوزم وار :

عالم انسانیتنك استقبالنه معلق اولان شو مسئله اگرده اهمیتسز ایسه، محترم امام افندیلر اویله بیهوده مسئله‌لرله عزیز وجودلرینی یوره‌ماسونلار. اگرده او مسئله بیوك اهمیتلی بر مسئلهٔ اعتقادیهٔ علمیه ایسه، او وقت

و اذا ما خلا الجبان بارض
طلب الطعن وحده والنزالا

کبی بیوك دناءتدن صاقنمق ایچون، بنم علیهمده سویلنور او سوزلری بن یوق ایکن سویله‌مه‌سونلر.

بلکه او مسئله‌یی مذاکره ایچون بر «مجلس علما» عقد ایتسونلرده بنیده اورایه دعوت ایتسونلر. بن اوز دعوامی اثبات ایچون قرآن کریمدن متعدد آیتلر، کتب سنندن متعدد حدیثلر سرد ایدرم انشاء الله.

قرآن کریمك هیچ بر کلمه‌سنه دست تأویل اوزاتمامق شرطیله، کتب کلامیه‌ده مذکور مسئله‌لری قرآن کریمك دلالتلرینه حاکم ایتمه‌مك اساسیله مجلسده سوز سویلنور. مجلس آش مجلسی دگل عمومی بر علمی مجلس اولور.

غیرتلی امام افندیلر یا بنم شو عرضمی قبول ایدرلر، یا خود مجلسلرده بیهوده سوزلرله عزیز وجودلرینی یورمق

Из фондов Российской национальной библиотеки

زحمتندن خلاص اولورلار.

کوره‌یم بزم غیرتلی دیانتلی امام افندیلر بنم شو عرضمی نصل تلقی ایدرلر. نصل اولور ایسه‌ده، ایندی بوندن صوڭ،

فمن شاء فلیقبل ومن شاء فلیقل

خلاف الذی قلناه «لاحجر فی القول!»

٣

رحمت الهیه عمومیتی حقنده براهینم.

ارید اری دین النبی محمد

یقام، ودعوی المبطلین تزول.

فلم ار الا الزور یغلو، واهله

یعزون؛ والدین القویم ذلیل.

فیا اهل دین الله سمعاً لناصح،

شفیق. فاتباع الرشاد قلیل.

لینمی بیت الدین، والبیت ساقط

فجد وتوکل. فالاله کفیل.

اسلامیتڭ، کاوب کتمش یاخود شو کونه قدر قالمش دیگر ملل سماویه‌یه نسبتله، غایت گوزل بر قاچ مزایاسی واردر.

الڭ اولگیسی: اسلامیت ازلیت طرفنه نظر ایدر

ایکن ، مقدم کلوب کتمش ملتلرك هر برنده لا اقل بر نبی ذیشان مبعوثیتنه قطعاً ایمان ایدوب هر بر ملتك دیننه قانونلرینه کبارلرینه غایت بیوك احترام کوزیله نظر ایدر. یهود کبی ملك هم نبوتی یالـکز کندولرینه حصر ایتمك ادعاسنده اولمایوب ، نصاری کبی‌ده حضرت آدم علیه السلامدن حضرت عیسی علیه السلام موتنه قدر کلوب کتمش انسانلر هـم ده عموماً نبیلر جهنم ده ایدیلر اعتقاد ایتمه‌یور. شو ایکی ملت کبی ، اول‌ده کلوب کتمش بیوکلرك هم‌ده نبیلرك مقدس محترم عرضلرینه طوقنوب ، ملتلردن برینك حسیات‌دینیه‌سنه آغیر کله بیله‌جك سوزلری حکایتلری کتب دینیه سنه قاتمایور.

یعنی اسلامیت دیگر ملتلرك هیچ برینی قلباًده فعلاده تحقیر ایتمه‌یور ایدی. کلوب کیدن همه ملتلر همه انسانلر ایچون بلا تحدید بذل اولنمش فضائل الهیه‌یی مغروریتله یالـکز کندوسنه استیثار ایتمك دعواسی‌ده اسلامیت‌ده یوق ایدی.

اسلامیت اوزی‌ده رحمت الهیه قدر کیك ایدی. او قدر کیکلـگنه کوره‌ده الله رب العالمین حضرتلری طرفندن اسلامیت عالم انسانیت ایچون عمومی هم‌ده مؤبد اولاچق بر دین اولمق صفتیله سیدالوجود محمد علیه السلام حضرـ تلری واسطه‌سیله قرآن کریم‌ده تحریفی تغییری ممتنع نظم معجزله بیان قیلندی.

اسلامیتڭ شو فضیلت ممیزه‌سی عالم انسانیت‌ده اسلامیتڭ غایت سریع صورتده انتشارینه قوتلی بر سبب‌ده اولمش ایدی. لکن اسلامیت‌ده او کیڭلك او قدر اوزاق دوام ایده‌مدی، کیك کوینچه اسلامیتی اوزلرینڭ طار فکرلرنده غایت طار کوڭللرنده اورونلاشدرمق‌دن انسانلرڭ اکثری عاجز قالدی. زیرا چاره‌سز یا اوز کوڭللرینی توسیع ایتمك، یاخود اسلامیتی اوزلرینڭ کوڭللری قدر الڭ طار بر «لاشی» ایتمك مجبوریتی وار ایدی. فقط اولگی‌دن، یعنی اوز کوڭللرینی توسیع ایتمك‌دن عاجز قالمش انسانلر، ایکنچیدن یعنی اسلامیتی طارایتمق دن قورقمادیلر. او زمانڭ احوال سیاسیه‌سی‌ده بوڭا مساعده ایتدی.

شو حالڭ تأثیریله طار کوڭللر قدر طار غایت اوفاق مذهبلر عالم اسلامیت‌ده قیصه بر مدت ایچنده کثرتله وجوده کلدی. معقولات دائره‌سی قدر کیك اسلامیت اویماق احاطه‌سی قدر کنه تنگ قالدی. اسلامیت همه عالم انسانیتی جمع ایده بیلمك دگل، اوفاق بر قریه‌ده طوپلانمش کوچك جماعتی‌ده دائرهٔ امانته آلاماز اولدی. اسلامیت «یا فلان اوغلی فلان کبی اعتقاد ایت یاخود مؤبد صورت‌ده جهنم‌ده یان! جانڭ‌ده مالڭ‌ده حلال!..» کبی الڭ بیوك ظلم الڭ بیوك جهل اساسنه بنا قیلنمش بر جزئیه‌دن عبارت قیلندی. عاقبت، اسلامیت - ارباب عمائمڭ کیفی هوالرینه خدمت

ایتدرمك قصدیله غایت قبا بر قورال صورتنه‌ده افراغ اولندی .

شو حالك سؤتأثیرلرینی صایوب بتورمك ممکنمیدر ؟ فقط شبهه یوق، عالم اسلامیتك باشنه کلمش سیاسی اجتماعی بلیه‌لرك عموما هر برینه شو حال سبب اصلی اولمشدر .

بن شمدی ازلیت طرفنه اسلامیتك نظری حقنده شو قدر سوزلر مله اکتفا ایده بیلورم . زیرا بوندن زیاده شی بنم مقصدم‌دن خارجدر .

اصل مقصدم: ابدیت طرفنه، یعنی عموم عالم انسانیتك حیات استقبالیه‌سنه اسلامیتك نظری حقنده علی التفصیل سوز سویله‌مك ایدی .

شو حاضرگی دقیقه‌دن اعتبارا ازلیت طرفنده وجودك انتهاسی عقلاده سمعاده ممکن اوله بیلور ایسه‌ده، عالم وجودك ابدیتی طرفنده نهایت البته بلا خلاف یوقدر . ابدیت طرفنده بلا انقطاع، وجودك دوامی اخبار سماویه ایله‌ده صحیح عقولك اجماعیله‌ده شبهه‌سز صورتده ثابت اولمشدر .

«ابدیت طرفنده نهایت یوق !» دیمك کبی بر قدر تأمل قیلنور ایسه، غایت دهشتلی بر تعبیرك معناسی نه‌در ؟ .

استقبال‌ده نهایتی یوق ابدیت — او قدر بیوك او قدر واسع غیر محدود زمانلردن عبارتدرکه ملیون دفعه ملیارد عصرلر او زمانلره نسبتله بر سه‌کوند قدرده اولاماز ؛ بلکه ریاضی مقدارلرك همه‌سی جمعاً ابدیت عظمتنه اتساعنه

نسبتله محسوس دگل غایت حقیر بر مقدار اولور قالور.

«یتخافتون بینهم ان لبثتم الا عشرا . نحن اعلم بما یقولون اذ یقول امثلهم طریقة ان لبثتم الا یوما .» (طه ـ ١٠٣ ـ ١٠٤)

استقبالده نهایتی یوق ابدیته نسبتله شو بزم دنیامزڭ عمریده محسوسیت درجه‌سندن دون غایت حقیر بر مدتدن عبارت اولور.

«ولله غیب السماوات والارض . وما امر الساعة الا کلمح البصر او هو اقرب . ان الله علی کل شیء قدیر .» (النحل ـ ٧٧)

انسانلرڭ طبیعی عمرلرینی آلتمش یتمش سنه قدر اعتبار ایدر ایسه‌کده، خلاف معتاد اولارق بر انسانڭ عمری یوزلره ایریشور ایسه‌ده، بهر تقدیر انسانلرڭ عمری دنیا عمرینه نسبتله کذلك محسوس دگل عاشره کبی بر لمحه‌دن گنه عبارت اولور قالور

شو دنی دنیاده ابتدای خلقتدن شو دقیقه‌یه قدر کلوب کتمش انسانلرڭ اکثری، شبهه یوق، اوزلرینڭ بر لمحه کبی اولان عمرلرنده راحتلرینه نسبتله دها زیاده مشقتلر کورمشلردر.

بر لمحه کبی اولان عمرلرنده خالص راحت یوزی کورمه‌مش مسکین انسانلر، ریاضی مقدارلرڭ هچ بر یله تحدید قیلنه‌ماز ابدیت طرفنده، نه قدر قاسی اولور ایسه‌ده

هیچ بر انسانڭ قلبی تصورینه طاقت قیلاماز درجه‌ده دهشتلی عذابله مؤبد صورتده معذب اولاچقلار ایسه، یا او وقت غفور مطلق ارحم الراحمین الله رب العالمین حضرتلرینڭ رحمت مطلقه‌سیله، مغفرت عمومیه‌سی نره‌یه کتمش اولور؟ یالڭز برلمحه کبی اولان مدتده‌گنه راحت ایدوب ده ملیارد ملیارد قدر عصورلرده دهشتلی صورتده عذاب ایدن ذات، ارحم یا رحیم اولا بیلورمی؟ اویله ذاتڭ انتقامی غضبی قیاس قبول ایتمز درجه‌ده مغفرتندن رحمتندن دها زیاده اولمازمی؟........

بن یالڭز شویله ملاحظه‌لره اعتماد ایدوب گنه عموم عالم انسانیتڭ نجاتیله حکم ایتمش اولسه‌م ایدی، عالم انسانیت مؤبد صورتده البته معذب اولور اعتقادنده اولان انسانلرڭ خدایی تعظیملرندن تقدیسلرندن بیڭ دفعه زیاده الله رب العالمین حضرتلرینی تعظیم وتقدیس ایتمش اولور ایدم.

دیگر ملتلرڭ هر بری استقبالده نجاتی بیوك مغروریتله یالڭز کندولرینه حصر ایدرلر ایکن، ابدیت طرفنده عموما عالم انسانیتڭ نجاتی اسلامیت اعتقادی قیلنه بیلور ایسه، اویله عالی بر اعتقاد اسلامیت ایچون غایت بیوك بر فضیلت اولمازمی ایدی؟

شبهه یوق اویله عالی بر اعتقاد اسلامیتڭ الڭ بیوك مزایاسندن ایکنچی‌سی اولا بیلور.

ألمده هيچ بر دليلم اولماسه‌ده ايدى، اويله بيوك بر فضليتى تعاليم اسلاميه اساسنه وضع ايتميه اسلاميته محبتم سائقه‌سيله البته صوك درجه‌ده اجتهاد ايدر ايدم. اويله ايسه، ألمده غايت واضح براهين وار ايكن، ايندى بن نيچون سكوت ايده‌يم؟

عالم انسانيتك حيات استقباليهٔ أبديه‌سنه عائد او بيوك مسئله‌يى بندن مقدم علماى اسلامك الك بيوكلرى كشف ايتمشلر ايسه، او مسئله‌ده اويله بيوكلره اقتدا ايتمك شرفى ده بڭا كفايه ايدر. اگر مسئله‌يى بندن مقدم هيچ بر آدم سويله‌مه‌مش ايسه، ياخود سويله‌يوب ده اثبات ايده‌مه‌مش ايسه، بلكه او مسئله‌يى يالڭز بن ابتداع ايتمش ايسه‌م، اثباتيچون ده براهينى يالڭز بن گنه بولمش ايسه‌م، بنم ايچون بوندن بيوك بر شرف حاجت دگل! بن اويله بر شرفله شو دنيادن قناعت ايدرم.

خامش، حافظ! كه دست غيب ناگاه
چنان سازدكه خواهى روزى شادى!

ايشته بن يا اتباع ياخود ابتداع شرفنه نائل اولمق قصديله، قلبمده متمكن بر اعتقادى عمومك مطالعه‌سنه عرض ايتدم. دورت بش آدمك تهمتى كبى، او مسئله‌ده بر فتنه احتمالى يوقدر. شو ساعتده بنم قلممله او مسئله عمومه عرض اولنماسه، يارين شبهه يوق، او مسئله ديگر بر آدم همتيله عمومك فكرينه عرض اولنه‌جق.

Из фондов Российской национальной библиотеки

همه کارم زخود کامی ببد نامی کشید آخر !
نهان کی ماند آن رازی کز و سازند محفلها ؟ !

«عالم انسانیتك حیات استقبالیه‌سنده رحمت الهیه عمومی بولورمی؟» یاخود «انسانلرك اکثری رحمت الهیه‌دن مؤبد صورتده محروم قالورلر می؟» مسئله‌لرینه عائد سوزلری کتب کلامیه‌ده، تفسیرلرده اهل کلام اوزاتمشلار ایدی. مذاهب نه قدر مختلف اولمش ایسه‌ده سوزلرنه قدر چوق سویلنمش ایسه‌ده، کتب کلامیه عموماً «رحمت الهیه یالگز مؤمنلره؛ ایمس‌در کافرلره» اعتقادنده اجماع ایتمشلر ایدی. هر کس‌ده ایمانی یالگز کندوسنه حصر ایدوب «رحمت الهیه یالگز بگا اولور» اعتقادنده ایدی. بوگا قریب اعتقاد عالم اسلامیت‌ده هر آدم‌ده شو کونه قدر دوام ایتدی؛ کتب کلامیه اوز طرفدارلرینه جنت ایچون خط سعادت؛ جهنم‌دن خط برائت ویروب، مخالفلرینه عموما خط شقاوت ویرمکدن، یعنی جهنم یولنه مرور تذکره‌لری یازمق‌دن دیگر بر شی بیلمه‌یور ایدی.

اهل کلام اوز نوبتلرنده سوزلرینی سویله‌دیلر، نوبت شمدی بزه کلدی.

دور مجنون گذشت؛ ونوبت ماست
هر کسی پنج روز نوبت اوست
دلا ، طمع مبر از لطف بی نهایت دوست
فکر هر کس بقدر همت اوست .

بوندن صوڭ سرد قیلانه‌چق برهانلارمه بر مقدمه قیلمق قصدیله بن بوراده کتب کلامیه‌ده بیان قیلنمش بر مسئله‌یی محاکمه‌سیله نقل ایده‌یم: اهل کلام اثابه، عقاب مسئله‌سنده. یعنی طاعت ایچون ثواب ویرو، معاصی ایچون ده عذاب ایتو مسئله‌سنده، مختلف مذهبلره ذاهب اولمشلر ایدی.

اوزلرینه اهل السنة والجماعة اسمینی تخصیص ایدن اشاعره ماتریدیه کبی مذهبلر «اثابه ایله عقابڭ هیچ بری واجب علی الله دگل؛ بلکه اثابه بر فضل الهی، عقاب ایسه، بر عدل الهیدر؛ کفردن ما عدا هر بر گناهی اوز اراده‌سیله خدای عفو ایده بیلور؛ نصوص سماویه ظاهرینه کوره کفری عفو ایتمك اصلا ممکن دگلدر» دیرلر ایدی.

بزم کتب کلامیه‌ده هم ده کتب اصول ده «معتزله» نامیله یاد اولنور بر بیوك مذهب واردر. او مذهب اربابی کندولرینه «اصحاب العدل والتوحید» نامنی ویرورلر. او مذهب موجدی — علوم سنتده امامتیله: خطبه‌لرنده وعظلرنده بلاغتیله مشهور، اسمی عالم اسلامیت ده الڭ محترم حسن البصری حضرتلرینڭ الڭ بیوك تلمیذی واصل بن عطا حضرتلری ایدی. شو محترم امام واصل حضرتلری ده عقل ده علم ده اخلاق ده حسن الصبری حضرتلرندن بر نسخه کبی اولوب علی الخصوص بلاغت بابنده الڭ برنچیلك رتبه‌سنه چیقمش ایدی.

ایشته شو محترم امام واصل بن عطا حضرتلری اثابه

عقاب مسئله‌سنده استاذی حسن البصری رأیندن اعتزال ایدوب ، غایت غریب بر مذهب ایجاد ایتدی . او مذهبه کوره « طاعتلره ثواب ویرمك ، گناهلر ایچون ده عقاب ایتمك واجبدر ؛ عدالڭ اقتضاسی شودر » ایمش !

« طاعتلره ثواب ویرو واجبدر » سوزینڭ قصورنی ، بر قدر تأمل قیلنور ایسه ، ظاهر اولور . زیرا همه عالم وجودڭ ذره‌لرینه قدر مالکی اولان قاهر مطلق الله حضر- تلرینه عقلا بر حقی ایجاب ایتمك صریح عقلڭ خلافیدر . شو قدر واضح بر حقیقت ده سوزی اوزاتمایوب امام اسلام فیلسوف ابو العلا حضرتلرینڭ « اللزومیات » نده ذکر اولنمش ایکی بیتی بوراده بر مناسبتله نقل ایده‌یم :

والخیر یفعله الکریم بطبعه
واذا اللئیم سخا فذاك تکلف
نرجو من الله الثواب مجاریا
وله علینا من القدیم تسلف

شو ایکی بیتی معناسیله ملاحظه ایدن هر بر عاقل ، اوزینڭ غایت جزئی طاعتلری ایچون مؤبد صورتده جنات عالیه‌یی ایجاب ایتمکدن گنه دگل ، حتی طلب ایتمکدن بیله البته اوتانور . بز عقل صریحك ارشادیله مهتدی اولور ایسه‌ك آڭلارز : بزه دنیاده نصیب قیلنمش هر بر لقمه هر بر شربه بیوك بر فضل الهیدر . بزم وجودمزده بزم حیاتمزده ، بزم طاعتلرمزده همه‌سی بزه خدای طرفندن بذل

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولنمش بیوك نعمتلردر. بیك دگل میلیون قصوری وار طاعتلرمز مقابلنده الله رب العالمین حضرتلرینه جنات عالیه ایجاب ایتمك، اگرده غایت بیوك حماقت اولماز ایسه، البته خدانك الطاف غیر متناهیه‌سنه، محدود دگل کرمنه اعتماد ایتمك سببیله انسانك قلبنه استیلا ایتمش بیوك بر مغروریتدر.

بن شویله ملاحظه‌لره طالورم ایکن، اهل کلامك غایت بیوك جسارتلرندن، تعبیرمی عفو ایتسونلر، غفلتلرندن ادبسزلکلرندن فوق العاده تعجب ایدرم.

فیلسوف شاعر مشهور سعدی حضرتلری دیمش:

از دست و زبان که بر آید
کز عهدهٔ شکرش بدر آید.
بنده همان به که ز تقصیر خویش
عذر بدرگاه خدای آورد.
ورنه سزا وار خداوندیش
کس نتواند که بجای آورد.

اشته الله رب العالمین حضرتلرینك عظمتنه مناسب ادب شودر! بویله ادب البته ملا جلال، تفتازانی کبی کتب کلامیه‌ده بولنه‌ماز؛ بونکچون گلستان، دیوان حافظ کبی کتب ادبیه لازمدر.

وجوب اثابه بطلانی حقنده شو قدر سوزله اکتفا ایدوب، وجوب عقاب حقنده اهل کلامك سوزلرینه ایندی نظر ایده‌یك:

اشعریلر ماتریدیلر توبه‌سز مغفرتك جوازینی کفردن ماعدا اولان گناهلره حصر ایدوب، کفر ایچون عقاب البته واجبدر دیدیلر؛ اما واصل ابن عطا حضرتلری هم‌ده اتباعی کبائری‌ده کفر کبی حساب قیلوب، بیوك گناهلرك هر بری ایچون البته عقاب لازمدر اعتقادنده ایدیلر.

کبائری بر طرفه برافوب، کلاممزی «کفر ایچون وجوب عقاب» مسئله‌سنه حصر قیلایق. زیرا الك اصل مقصد شو مسئله‌یی حل ایتمکدر.

«کفر ایچون عقاب واجبدر» ســوزنده وجوبدن مراد نه‌در؟

شارع خطابیله انسانلر ذمه‌سنده بر شی واجب اولا بیلور. لکن شو معنی ایله وجوب قاهر مطلق الله حضرتلری حقنده شبهه یوق هیچ بر صورتده ممکن اولاماز. زیرا شــو معنی ایله وجوبی دعوی ایتمك ایچون دها بیوك بر غالب اعظمك وجودینی دعوی ایتمك لازم اولوب کلور ایدی.

الله عز وجل حضرتلری حقنده او معنی ایله وجوبك عقلا هم‌ده شرعاً امتناعی قطعی صورتده معلومیتنه کوره، کلامیون اوز دعوالرینی بر قدر معقول اولا بیلور طرزده کوسترمك ایچون ایکی نوع وجوب اثبات ایتمیه مضطر اولدیلر: بری «وجوب علیه» دیگری‌ده «وجوب منه» دیدیلر. «یجب علی الله» دیمك ایچون دیگر بر ذات

طرفندن امرك نزولی لازم کبی ایسه‌ده ، «یجب من الله» دیمك ایچون دیگر بر ذات طرفندن امرك نزولنه اصلا حاجت یوقدر ، بلکه الله عز وجل حضرتلرینك اوز حکمیله اوز التزامیله بر شـی اللهك اوزینه واجب اولا بیلور دیدیلر. وعید حقنده وارد «ان الله لا یغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء» (نساء ٤٧) ـ «قال لاتختصموا لدی وقدمت الیکم بالوعید. ما یبدل القول لدی. وما انا بظلام للعبید» (قاف ـ ٢٨ ـ ٢٩) کبی آیتلرله کبائر هم کفر ایچون عقاب ایتمك الله حضرتلرینك اوز حکمیله اوزینه واجب اولور ایسه، ممکندر ، بلکه عقاب البته واجبدر ، عفو ایتمك قطعاً حرامدر؛ زیرا کبائر یا کفر عفو اولنوب عقاب واقع اولماز ایسه ، او وقت اخبار سماویه‌ده عموماً ، قرآن کریم ده خصوصا متعدد محللرده کذبك وقوعی لازم اولوب کلور؛ وعیدده خلف ایتمك، سوزی‌ده یالان سویله‌مك الله تعالی حضرتلری حقنده عقلا ممتنع‌در دیدیلر.

کتب کلامیه‌یی کتب تفاسیری صوك درجه اجتهادله الك بیوك بر تفتیشله مطالعه ایدن هر بر منصف آدم بیلور: شمدی بیان قیلنمش دلیل وجوب عقاب مسئله‌سنده کلامیونك النده بولنه بیلور دلیللرك الك قوتلی سیدر؛ بوندن دها قوتلی بر دلیل کلامیونك ألنده یوقدر.

اشته، اگر بن اهل کلامك شو دلیللرینی هدم ایده

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیلور ایسه‌م، اوقت اوزدعوامنی برهانلرمله اهل کلامڭ هر برینه الزام ایده بیلورم .

بن اهل کلامله مناظره ایدر ایکن ، اهل کلامڭ اوز مسلکلرینه سلوك ایتسه‌م ایدی ، اهل کلام کبی آیتلری تأویل یا تخصیص ایتمیه تنزل کوسترسه‌م ایدی ، البته وعید آیتلرینڭ هر برینی مغفرت یا رحمت آیتلریله تأویل یا تقیید ایدر ایدم . یاخود وعید آیتلری خبر دگل ، انشادر ؛ خلافی واقع اولور ایسه ، کذبڭ وقوعی لازم اولوب کلمز دیر ایدم . یا ایسه « الم تعلم ان الله له ملك السماوات والارض . یعذب من یشاء ویغفر لمن یشاء . والله علی کل شیء قدیر » (مائده - ٤٠) کبی قرآن کریم‌ده متعدد سوره لرده وارد آیت کریمه‌لرله وعید آیتلرینی اللهڭ مشیئتیله تقیید ایدوب ، وجوب عقابی البته رد ایدر ایدم . یا ایسه ، «قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله . ان الله یغفر الذنوب جمیعاً . انه هو الغفور الرحیم» (الزمر-٥٣) کبی محکم هم‌ده عمومیتی مؤکد آیتلری وعید حقنده وارد ظاهر آیتلره تعارضلری صوڭنده ترجیح ایده بیلور ایدم.

اهل کلامڭ خاطری ایچون گنه شو مسلکلره سلوك ایده‌جك اولسه‌م ایدی، البته او مسلکلرڭ هر بریله کلامیونڭ دلیللرینی جرح ایتمیه بنم حقمی کلامیونڭ اوز- اری‌ده تسلیم ایدرلر ایدی . لکن اویله مسلکلره سلوك ایتمیه بنم احتیاجم یوقدر . زیرا اڭ بیوك دلیللری ده بنم

Из фондов Российской национальной библиотеки

نظرمده غایت ضعیف اساس اوزرینه بنا قیلنمشدر:

اهل کلام خلف ایتمکله عفو ایتمگی، همده تجاوز ایتمکله یالان سویله‌مگی فرق ایده بیلسه‌لر ایدی، حدودی یوق بیوك زلتلره مرتکب اولمازلار ایدی. خلف ایتمك عقلاده شرعاده مذموم ایسه‌ده، لکن عفو ایتمك مکارم اخلاقك الڭ بیوکلرندندر: یالان سویله‌مك الڭ بیوك عیبدر، لکن مواخذه ایدرم سوزندن تجاوز ایتمك الڭ بیوك بر کرمدر.

الله قرآن کریمده «وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه» دیمش. وعید آیتلرینڭ هر برسی‌ده قرآن کریمده لسان عربیله کلمشدر. عربلرڭ لساننده عرفنده عفو ایتمك، مواخذه‌دن تجاوز ایتمك هیچ بر وقت کذبدن عد قیلنمایور. عرف عربده مواخذه‌دن تجاوز ایتمك، جانیلرڭ جنایتلرینی عفو ایتمك الڭ محمود الڭ عالی فضائلدن حساب قیلنور.

اهل کلام وعید آیتلرندن وجوب عقابی فهم ایتمشلر ایسه، بن رحمت الهیه اتساعنه اعتماد ایدوب، عرف عربك دلالتیله، البته یوم قیامتده الله هر بر انسانڭ گناهندن تجاوز ایدر اعتقادنده اولور ایسه‌م، الله رب العالمین حضرتلرینڭ حضورنده دها ادبلی صورتده حرکت ایتمش، همده قرآن کریمی دها گوزل آڭلامش اولورم.

فتوحات مکیه صاحبی محیی‌الدین بن عربی حضرتلری فتوحاتڭ ٤نچی جزئنده (٥١٧) صحیفه‌سنده دیمش: «وقد

زل هنا اهل الكلام زلة عظيمة اوقعها فى ذلك استحالة الكذب على الله فى خبره. وما علموا ان مثل هذا لا يسمى كذباً فى العرف الذى نزل به الشرع. فقد حجبهم دليل عقلى عن علم وضع حكمى. وهذا من قصور بعض العقول و وقوفها فى كل موطن مع ادلتها. ولاينبغى لها ذلك. ولتنظر الى المقاصد الشرعية فى الخطاب، ومن خاطب، و بأى لسان خاطب، و بأى عرف اوقع المعاملة فى تلك الامة. يقول بعض الاعراب: «وانى اذا او عدته او وعدته لمخلف ايعادى ومنجز موعدى». ولا يقال ان الله اخلف بل يقال انه عفا وتجاوز عن عبده.»

علمای اسلامك بيوكلرندن امام يحيى بن معاذ حضرتلرى ديمش: «الوعد والوعيد حق. فالوعد حق العباد على الله. حيث ضمن لهم أنهم اذا فعلوا كذا ان يعطيهم كذا. ومن اولى بالوفاء من الله. والوعيد حقه تعالى على العباد. اذ قال لا تفعلوا كذا فانى اعذبكم ان فعلتم كذا ففعلوا فان شاء عفا وان شاء اخذ. لانه حقه. و اولاهما العفو والكرم لانه غفور رحيم.»

اهل كلامك دليللرينى جرح مقامنده شمدى شو دفعه يالكز شو قدرله اكتفا ايدرم. بوندن صوڭ، انشاءالله قرآن كريمدن من غير تأويل آيات بيناتى كوزى وار آدملره عرض ايدرم. قرآن كريمى اقوال كلاميه ايله تفسير ايتميه عادتلنمش امام افنديلرك امراض قلبيه لرينه شايد

بر قدر شفا ويره بيلورم انشاء الله .

اوزلرينڭ احاطەسنه داخل دگل هر بر حقيقتى انكار ايدن امام افنديلر آڭلار ايسەلر، شو بيتلرى انشاد ايدەيم :

وان تـكن قاصرا عن كونها ثبتت
فيما حوى شرحه الحفاظ فى الورق
فاعرف مقامك فى درك العلوم ، ولا
تعرض لمن خاض فيها شاسع الشقق
فانت ويحك فى وهد الحضيض . فلا
تمدد يـديك لمأوى فارق العنق
ما الدين الا الذى تسعى لتوهنه
آى الـكتاب و آثار النبى العتق
لا كل خبط عـن اليونان مبتـدع
قد دس بين اصول الدين مختلق
تحمى قـواعد رسـطاليس تحسبها
ديناً . لك الويل نبهناك فاستبق
ان كنت تورد ردا او معارضة
لما سردناه فاذكر ماترى وسق .

Из фондов Российской национальной библиотеки

استطراد

٤

رحمت الهیه عمومیتی حقنده برهانلرم

عیب حافظ گو مکن واعظ که رفت از مذهبم
پای آزادی نبندد، گر بجایی رفت رفت.
بیا، و معرفت از من شنوکه در سخنم
زفیض روح قدس نکتهٔ استفاده رفت

همه انسانلرڭ عقیدهٔ الهیه‌لرینی تصویب ایدن
لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلری.

دوستلرم قرداشلرم! سز ملالوغه ئه‌یتگز:
شو ایکی یولنی مینی کومگاچ اوقورلر قبرمه.
اهل‌تکفیر بر عجبلنسون کوروب آقتق‌سوزم:
«کور، نه‌رسمه‌طولغان‌ایمان‌ایله قرآن صدرمه!»

شاعر ملی‌مز ادیب محترم
عبدالله افندی توقایف.

فمن ینازعنی فیما افوه به * فالناس کلهم اعداء ماجهلوا.
ابدیت طرفنده همه عالم انسانیتڭ نجاتنه یقینا
ایمان ایدن موسی جارالله بیگییف.

«ابدیت طرفنده نجات عمومی» مسئله‌سنڭ «شورا»

صحیفه‌لرنده انتشاری مناسبتیله بنم دوستلرم خیر خواهلق یولنده شفاها یا مکتوبله بکا :

«وقتسز هم‌ده اورنسز ، فائده‌سی یوق بر مسئله‌یی چغاردك‌ده، فتنه‌لر قوباردك. دینلی امام افندیلری‌ده بیهوده یرده زحمتلره صالدك. سنی تکفیر ایدرلر، عاقبت مدرسه‌دنك طرد ایتدررلر ! بر آز سیاست قوللانمق ، بر قدر تاقتیقه ایله حرکت ایتمك سکا لازم ایدی. کله‌جك سنه‌ده مدرسه وقفیه‌سنده اوزك ایچون بر تأمین حاضرله‌مك یولنده حرکت ایتسه‌ك یاخشی اولور ایدی.» معناسنده اولان سوزلری سویله‌دیلر یازدیلر.

نصیحتلر یچون دوستلرمه البته تشکر ایدرم. لکن بن هیچ بر وقت افکار علمیه‌م‌ده حریتمی انسانلر خاطریچون یا خود سنوی معاشم ایچون فدا ایده‌مم. بر حقیقت، برهانلریله کوکلم‌ده رسوخ بولور ایسه، انسانلر بونی تحمل ایده‌مز خیالیله، بن او حقیقتی کتم ایتمك رذالتنه تنزل‌ده ایده‌مم.

رقیبم سر زنشها کرد که از این باب رخ بر تاب
چو افتاد بر سر مارا که خاك در نمی ارزد
چه حافظدر قناعت کوش واز دنیای دون بگذر
که یك جو منت دونان بصد من زر نمی ارزد.

افکارك حریتنه یول باغلامق ایچون‌گنه کوسترلمش حرکتلره، هر بر مسئله‌یی اوزلر ینك‌گنه ایمانلریله فکرلریله تحدید ایتمك یولنده بذل اولنمش غیرتلره بر قیمت ویره‌میوب، بن همان اوز دعوامی اثبات صددنده ثبات ایدرم.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بیلورم : بنم دعوام ثابت اولور ایسه ، اسلامیت یوزینه بر جمال اولاچق ؛ همه ادیان آراسنده اسلامیتك قیمتی علویتی دها زیاده‌لشه‌چك ؛ «نجات یالگز بگادر !» کبی مغروریت اوزرینه تأسیس قیلنمش اعتقادلردن اسلامیتك ایمانی پاك قالاجق ؛ اسلامیتك حقیتی جهنمدن تخویف طریقیله دگل ، قرآن کریم‌ده نظم الهیله بیان قیلنمش برهانلرله اثبات قیلنه‌جق . . . .

دینلرك تاریخنده یاوروپا اهل علمی قلمیله تألیف قیلنمش اوفاق بیوك کتابلردن بعضلرینی مطالعه ایتمش ایدم . او بیوك پروفه‌سورلرك حکیملرك اتخاذ ایتمش مسلکلری ، اوزلرینك دینلرندن ما عدا دینلره نظرلری بگا بر قدر غریب کورنمش ایدی . خصوصا یهودیتی اسلامیتی بوددیلگی بیان ایدرلر ایکن ، پروفه‌سورلرك قلملریله یازلمش سوزلر — شو اوچ دینك تعلیملرینه بر قدر واقف انسانلری البته بر قدر متأثر ایدر درجه‌ده حقانیت‌دن بعید ایدی . تاریخ اسلامیتی یازارلر ایکن ، نصرانیت علماسی طرفندن نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلری علیهنه سویلنمش سوزلری بوراده ذکر ایتمیه حاجت‌ده یوق .

پروفه‌سورلری رد ایتمك جسارتیله دگل ، یالگز حقیقتی بلاتحریف میدانه قویمق قصدیله ، اسلامیت حقنده بر شی یازوب طاشلامق أمنیه‌سی بن‌ده وار ایدی . حقائق مطلقه‌یه هم‌ده قرآن کریم‌ده کلمش تعالیم عالیه‌یه استناد ایدوب ،

اقتدارم مساعده‌سی قدر، یاور و پا علماسی طرفندن سویلنمش سوزلره مقابله ایتمگی کندومه واجب بیلمش ایدم.

شو سنه مدرسهٔ حسینیه‌ده تاریخ ادیان درسلری مناسبتیله تاریخ ادیان بحثلرینی او فکرمڭ فعلیتی ایچون بر مناسب فرصت صایدم. دیگر باحثلر کبی یا او، یا بو طرفه میل ایتمه‌مك ایچون، دینلری بلا تعصب بیان ایتمگی التزام ایده‌جك ایدم. شو التزامم قوری بر لاف اولماسون ایچون‌ده، هر بر دینی تصویب ایتمك حقنده من القدیم کوڭلمده رسوخ بولمش اعتقادمی مقدمه صورتنده عرض‌ده ایتمش ایدم، عین شو ملاحظه ایله «ابدیت طرفنده رحمت الهیه عمومیتی» حقنده علمای اسلامڭ آثار عالیه‌سنده بیان اولنمش مسئله‌یی‌ده میدانه قویوب، او مسئله‌یی آیات قرآنیه ایله اثبات ایدرم انشاء الله دیمش ایدم.

بونلارڭ هر برندن‌ده مقصد — شاکردلرله بلا تعصب تاریخ ادیاندن بحث ایدوب، مقایسه اصولیله، اسلامیتڭ افضلیتنه یاشلری ارشاد ایتمك ایدی.

«کاری که کرد دیدهٔ ما بی بصر نکرد»

احوال زمان شاگردلرله اشتغالمزه مساعده ایدرمی یوقمی معلوم دگل، لکن یوقاریده سویلنمش مقصدمی بقدر الامکان تعقیب ایدرم.

٥

شمدی رحمت الهیه عمومیتی مسئله‌سنده برهانلرمی سرد ایتمیه نوبت کلدی. او برهانلرمی برر برر بیاندن قبل «انسانلرك جهنم‌ده خلودلرینه» دلالت ایدر آیت کریمه‌لر حقنده فکرمی علی‌الاجمال عرض ایتمك لازمدر. زیرا ابدیت طرفنده نجاتی یالگز کندولرینه حصر ایدن مذاهب کلامیه، هم‌ده بنم دعوامی قرآن کریمه قطعا خلافدر دیمش ملالر یالگز او آیت کریمه‌لره استناد ایدرلر.

قرآن کریم‌ده عذاب آیتلری «یعذب من یشاء ویغفر لمن یشاء» کبی اکثریاً مشیئت ایله تقیید قیلنمشلار. الاعراف سوره‌سنك ٥٦نچی آیت کریمه‌سنده صاحب‌التوراة نبی محترم موسی علیه‌السلامه خطاباً الله‌رب‌العالمین حضرتلری «قال عذابی اصیب به من اشاء. ورحمتی وسعت کل شیء» دیمش. بوراده، اولاچق ایسه، مشیئت ایله عذاب اولاچغی بیان قیلنوب، عاقبت همه انسانلره، یالگز انسانلره دگل بلکه همه شیلره رحمتك عمومیتی غایت واضح برخطاب الهیله بیان قیلنمش.

عذابك اوزی مشیئت ایله مقید اولور ایسه، البته عذاب‌ده خلود، عذابك ابدیتی قطعا مشیئت ایله مقید اولور.

الانعام سورهٔ جامعه‌سنده (١٢٨)نچی «قال النار مثوا کم

خالدين فيها الا ما شاء الله » آيت كريمه‌سنده وارد اولمش استثنا كبى استثنالر قرآن كريمده متعدد آيتلرده‌وارد اولمشدر.

هود سوره‌سنده (١٠٦-١٠٧) (فاما الذين شقوا ففى النار لهم فيها زفير وشهيق. خالدين فيها ما دامت السماوات والارض. الا ما شاء ربك. ان ربك فعال لما يريد» آيت كريمه‌لرنده هم استثنا همده خلودى كوكلرك يرك دواملرى مدتيله تقييد وارد اولوب، ابراهيم سوره‌سنده (٤٨)نچى «يوم تبدل الارض غير الارض والسماوات» آيت كريمه‌سنده شو كوكلرك شو يرك بركون فنالرى اخبار قيلنمشدر. شو آيت‌كريمه‌ده خلود مقيد ايسه، بزده اصوليونك « سببلرى حادثه‌لرى بر مطلق مقيده حمل اولنور » قاعده‌لريله عمل ايدوب، مطلق ذكر اولنمش خلودلرى «ما دامت السماوات والارض » قيديله تقييد ايده بلورز.

عذابك اوزى‌ده عذابك ابديتى‌ده مشيئت ايله مقيد اولورلار ايسه، قرآن كريمده ذكر اولنمش خلود، يا استثنا يا نهايتى وار بر مدت ايله، مقيد ايسه، ايشته بزم دعوامزك ثبوتنه غايت واسع بر ميدان حاضرلندى ديمكدر.

٣نچى بابده كفر ايچون وجوب عقاب مسئله‌سينى بر قدر جرح ايتمش ايدك. شمدى بوراده عذابك‌ده ابديتك ده مشيئت يا بر مدت ايله تقيدلرينى بر قدر اثبات ايتمش كبى اولدق. بزم اشاعره ماتريديه‌لر بوكا قناعت ايتمزلر ايسه، آنلاره الزامى صورتده دها ايكى آيت:

نساء سورەسندە میراثدە فرائضی بیان صوکندە (١٣) نجی آیت کریمەدە الله رب العالمین حضرتلری «ومن یعص الله ورسوله یتعد حدوده یدخله ناراً خالدا فیها. وله عذاب مهین» دیمشدر.

نسائ سورەسندە (٩٣) نجی آیت کریمەدە الله رب العالمین حضرتلری «ومن یقتل مؤمناً متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فیها. و غضب الله علیه ولعنه واعدله عذاباً عظیما» بیورمشدر.

شو آیت کریمەلرك افادەلرینه کوره، بر مؤمنی بغیر حق قتل ایدن آدم، همدە میراثدە الله طرفندن تقدیر اولنمش سهاملری تعدی ایدن آدم جهنمدە خالد اولاجقلار. لکن بزم اشاعره بزم ماتریدیه شو ایکی حکمی قبول ایتمەیورلر. اوزلرینك مذهبلرینی صاقلامق خیالیله او ایکی آیتی تأویل، یاخود، دها درستی، تحریف ایدیورلر. بیورسونلر، کورەیك، تأویل ایتسونلر! بزدە اشاعره خاطری ایچون گنه، کفر حقندە وارد اولمش خلودلریدە اویله تأو یللر ایله تأویل ایدرز. اوز مذهبلری ایچون تجویز اولنمش تأویللرینی اشعریلر ماتریدیلر شاید کرماً بزەدە احسان ایدرلر. اگردە تأویللری اوزلری ایچون گنه یارارلق درجەدە عزیز اولوب، بزە احسان اولنەماز ایسه، او وقت بز اوزمزك اصل مسلکمزە سلوك ایدوب، قرآن کریمی اصلا تأویل ایتمەمك طرفندە ممنونیتله قالورز. رحمت الهیه

عموميتى مسئله‌سنده برهانلرمى برر برر عرض ايده‌يم :

١) «قال عذابى اصيب به من اشاء . ورحمتى وسعت كل شىء فسا كتبها للذين يتقون و يؤتون الزكاة و الذين هم باياتنا يؤمنون . » (الاعراف - ١٥٦)

شو آيت كريمه‌ده الله رب العالمين حضرتلرى استرسه عذاب ايده‌چگندن خبر ويرمش . بوندن صوڭ «ورحمتى وسعت كل شىء» جملهٔ مباركه سيله همه انسانلرڭ بلكه همه شيلرڭ كيڭ رحمتلرده خلودلرينى بيان ايتمشدر . عذابى مشيئت ايله تقييد ايدوب‌ده ، رحمتى مطلق ذكر ايتمك ، «شىء» كبى اڭ اعم بر تعبير اوزرينه «كل» كبى اڭ احاطه‌لى بر حرف استغراق زياده ايتمك . ابديت طرفنده هر بر انسانڭ ضرورى صورتده رحمت الهيه مطلقه‌ده بقاسنه البته غايت واضع طرزده دلالت ايدر .

شو آيت كريمه‌ده هيچ بر انسان «ابديت طرفنده رحمت الهيه‌ده مؤبد صورتده بقا» دن استثنا اولنمامشدر . لكن بزم كلاميون بزم روسيا امام‌لرى «فسا كتبها للذين يتقون ويؤتون الزكاة و الذين هم بآياتنا يؤمنون» جملهٔ معجزه‌سنه تمسك ايدوب ، رحمت الهيه‌يى ، ابديت طرفنده نجاتى ، يالڭز مؤمنلره حصر ايتمك طارلغنه ذاهب اولمشلار .

شو آيت كريمه‌ده «فسا كتبها» جملهٔ معجزه‌سيله حصر دعوى ايتمك مسئله‌سنده اهل كلام غايت جلى صورتده بر قاچ علمى خطالره يا عمداً يا جهلا دوشديلر . منطق ياخود

Из фондов Российской национальной библиотеки

اصول فقه قواعدینه بر قدر آشـنا اولان هر بر انسان او خطالری جزئی بر ملاحظه ایله بیلور:

۱) اولـگی خطالری: عمومك حکمنه موافق دیگر بر حکمله عمومی تخصیص ایتمك مسئله‌سیدر. منطق هم‌ده اصول کتاب لرینك بیانلرینه کوره، بر حکمی دیگر بر حکمله تخصیص ایتمك ایچون حکملر آراسنده تنافی لازمدر. خاصك حکمی عمومك حکمنه موافق اولور ایسه، او وقت عمومك حکمی تخصیص اولنماز، «الانسان یمشی» حکمیله «الحیوان یمشی» حکمی هیچ بر وقت تخصیص اولنه‌ماز. «الحر بالحر» جملۀ جلیله‌سیلۀ «ان النفس بالنفس» جملۀ عمومیه سـنده عمومیت اصلا باطل اولاماز.

«ورحمتی وسعت کل شیٔ» جملۀ عمومیه‌سیله «فسا‌ـ کتبها للذین یتقون» جملۀ خصوصیه‌سی بری دیگرینه موافق ایکی حکملردر. اولـگی‌سنده وار عمومیتی ایکنچی‌سنده وار خصوصیتله تخصیص ایتمك لغتدن ده علومك قاعده لرندن ده غفلت ایتمك دیمکدر. بویله خطالر اهل کلامك اوزلرینه عائده مسئله‌لرده مقبول اولا بیلور ایسه‌ده عالم انسانیتك عمومنه، هم‌ده ارحم الراحمین الله رب العالمین حضرتلرینك تحجیری قابل دگل رحمت الهیه غیر محدوده‌سنه عائد مسئله لرده اصلا مقبول اولاماز.

خطاب‌ده شدتمزی اهل کلام بزه شـاید عفو ایدرلر. زیرا «همه عالم انسانیتی مؤبد صـورتده اونلرده یاقمق»

کبی قساوتلره بزم طرفدن کوسترلمش شو شدت اضطرار حکمیله اختیارسز چیقمش بر حرکتدر، اضطرار حکمیله وجوده کلمش حرکتلری شریعت اسلامیه عفو ایدر.

۲) ایکنچی خطالری: «مقیدلره رحمت ایتمك» ایله «رحمتی تقیید ایتمك» کبی بری برینه تماماً باشقه شیلری فرق ایتمه‌مکلریدر.

«فسا کتبها للذین یتقون» جملهٔ الهیه‌سی مقیدلره یعنی مؤمنلره و جوباً رحمت ایتمکی قطعی صورتده افاده ایدر ایسه‌ده، رحمت الهیه تقییدینه اصلا دلالت ایتمه‌یور. اتقا ایدنلره،زکات‌ویرنلره،مؤمنلره‌وجوباًخدای‌رحمت‌ایدر،بوراده شبهه یوق. لکن «ورحمتی وسعت کل شیءٔ» کبی اختصاص قابل دگل بر نص محکم وار ایکن، «دیگرلره رحمت ایتمز» سوزی نره‌دن چیقدی؟

نیچون بزم اهل کلام بویله واضح شیلری آڭلامایور؟ بن شو «نیچون» ی ادبیات عربیه‌مده بر قدر بیان ایتمش ایدم.

دعوامزه برنچی برهان اولمق اوزره بز شو آیت کریمه‌یی ذکر ایتدك. زیرا اهل کلام ابدیت طرفنده رحمت الهیه‌نك یالڭز کندولرینه انحصارینی اثبات مقامنده شو آیت کریمه‌یه تمسك ایدرلر. بزم بیاندن اهل کلامك استدلاللرنده خطالری، شو معجز آیتك بزم دعوامزه صراحتله دلالتی آچیق صورتده کورلدی.

شمدی شو معجز آیتڭ افادۀ بلیغه‌سندن استفاده ایتمك ایچون ، شو معجز آیتڭ خطاب الهیسنه سمع استفاده یی ویره‌یك :

« و رحمتی وسعت کل شیءٍ » جمله عمومیه‌سی ــ عمل مقابلنه دگل یالڭز امتنان طریقیله همه انسانلره مبذول اولان رحمت الهیه مطلقه عمومیتنه دلالت ایدر . الله حضرتلرینڭ رحمتلرینڭ اکثری شو نوعدندر : انسانلره بذل اولنمش وجود ، عافیت ، اهتدا ، طاعت ، نبوت ، عقل کبی نعمتلرڭ هر بری یالڭز رحمت امتنان فیضیله انسانلره ویرلمشدر . شو رحمت امتنان انسانلرڭ هیچ برینه ، زمانلرڭده هیچ برینه مخصوص دگلدر . دنیاده هر دقیقه‌ده همه انسانلره حسابسز صورتده شو رحمتڭ مبذولیتی کبی ، البته ، آخرت‌ده‌ده شو رحمت امتنان هر بر انسانه بلا استثنا بذل اولنه‌چقدر . « عذابی اصیب به من اشاء » دلالتیله مشیئت الهیه تعلقی تقدیرنده بر قدر مدت بعض انسانلره عذاب واقع اولا بیله‌چك ایسه ده « و رحمتی وسعت کل شیءٍ » دلالتیله عاقبت هر بر انسانڭ رحمت الهیه‌ده خلودی قطعی صورتده ثابتدر .

«فسا کتبها للذین یتقون و یؤتون الزکاة و الذین هم بآیاتنا یؤمنون» جملۀ خصوصیه‌سی‌ـ‌عمل ، یعنی اتقا ، زکات ، ایمان مقابلنده فضل هم احسان طریقیله یالڭز مؤمنلره رحمت الهیه خصوصیه نڭ مکتوبیتنه دلالت ایدر . خصوصی

رحمتك مكتوبيتى الانعام سورهسنده (٥٤) «واذا جاءك الذين يؤمنون بآياتنا فقل سلام عليكم . كتب ربكم على نفسه الرحمة انه من عمل منكم سؤ بجهالة ثم تاب من بعده واصلح فانه غفور رحيم» آيت كريمهسندن ده مستفاددر .

شو برى برينه من حيث الحكم موافق ايكى معجز جملهلرك - برى «ورحمتى وسعت كل شىء» جملهٔ كريمهسى ، ديگرى «فساكتبها للذين يتقون» جملهٔ كريمهسى افادهسيله ايكى نوع رحمت ثابت اولور : برى عمل مقابلنه دگل يالڭز ارحم الراحمين الله رب العالمين حضرتلرينك امتنانيله همه انسانلره بلا استثنا هم دنياده هم آخرتده بلا حساب بذل اولنور رحمت عموميهدر . ديگرى اتقا ، زكات ، ايمان كبى عمل مقابلنه اجر اولمق صفتيله شارع كريم الله حضرتلرى طرفندن وعد اولنمش رحمت مكتوبهدر . انسانلر رحمت عموميهيه بلا استحقاق نائل اولورلار ؛ رحمت خصوصيهيى ايسه ، هر بر انسان يالڭز اجتهاديله ، حيات انسانيهنڭ مصلحتلرينه عائد خير اشلرى اداسيله احراز ايدر . الله رحمت عموميهسيله همه عالم وجودى ايجاد ايدوب ، همه عالم وجودى تربيه ايدر ؛ رحمت مكتوبهسيله همه انسانلرى درجات عاليهيه وصول ايچون خيرات يولنده مسابقهيه دعوت ايدر .

الله محدود دگل رحمت ديگرلرينى اظهار هم ابقا ايتمك ايچون رحمت عموميهيى بلا تحديد همه انسانلره مؤبد صورتده

Из фондов Российской национальной библиотеки

بذل ایتمشدر. عالم حیات‌ده انسانلری تنبل معطل براقمامق، هم‌ده انسانلری مفاسد یولندن منع ایدوب صلاح یولنه دعوت ایتمك ایچون، خصوصی رحمتلرینی یالگز عامللره، مصالح حیات یولنده سعی ایدنلره، انسانلره ضرر و یرمکدن صاقلانوب اوزینك کمالاتنه وصول یولنده حرکت ایده‌نلره تخصیص ایتمشدر.

بن شمدی الله رب العالمین حضرتلرینك محدود دگل رحمت عمومیه‌لرینی بیانم مناسبتیله بزم روسیه‌مسلمانلرینك کوکللرنده رسوخ بولمش هم‌ده یاطارلق یا مغروریت اساسنه مبنی اولمش اسکی بر اعتقادك و اهیلگینی کوسترمگی موافق هم وقتلی کوردم:

اهل اسلامك اکثری «بسم الله الرحمن الرحیم» آیت مبارکه کریمه‌سنه معنی ویرور ایکن «دنیاده همه انسانلره، آخرت‌ده یالگز مومنلره رحمت ایدر الله اسمیله» دیرلر.

شو اعتقاد - غایت کیفی، الك واهی، اساسی‌الك ضعیف بر تفسیر اوزرینه بنا قیلنمشدر: گویا «الرحمن» بنیه‌سی «الرحیم» بنیه‌سندن ابلغ ایمش‌ده؛ ابلغیت‌ده دنیاده رحمتك عمومیتی، آخرتده رحمتك مخصوصیتی ایلگنه اولور ایمش. شو تفسیرك اساسی بزم نظرده غایت واهیدر. زیرا من حیث الوضع ابلغیت تسلیم اولنور ایسه، او وقت الرحمن هم دنیاده هم آخرت ده همه انسانلره، الرحیم یالگز دنیاده کذلك همه انسانلره رحمت ایدر الله اسمیله دیمك دها

مناسب اولور ایدی. بونك اوزرینه رحمن رحیم کبی مبالغه صیغه‌لرینی تفسیر ایدر ایکن، ابدیت طرفنده اکثر انسانلرك مؤبد صورتده رحمتدن محروم اولاچقلرینی سویله‌مك، اللهك رحمتنده مبالغه‌یی بیان ایتمك دگل، بلکه رحمتك اڭ بیوك قصورینی کوسترمك اولور.

بزده ابلغیت مسئله‌سنده رأی مشهوره موافقت ایدرز. رحمن بنیه‌سی رحیم بنیه‌سندن ابلغدر. لکن «الرحمن»ك معناسی رحمت عمومیه‌سیله همه انسانلره دائما رحمت ایدر الاهدر؛ «الرحیم» رحمت خصوصیه‌سیله یالکز عامللره رحمت ایدر معناسنده‌در.

بزم شو تفسیرمز رحمت الهیه‌ده مبالغه وجودینی تمامیله اثبات ایدر. قرآن کریمك بعض آیتلری‌ده بزم تفسیرمزی تأیید ایدر: قرآن کریمده احوال قیامت بیان اولنور ایکن، الله رب العالمین حضرتلری آیتلرك اکثرنده «الرحمن» اسمیله تسمیه اولنمشدر. بونکله «الرحمن»ك دنیایه عدم اختصاصی شبهه‌سز صورتده ثابت اولور.

قرآن کریمده رحمتك عمومیتی، همه اشیایی بلا استثنا احاطه‌سی بیان اولنور ایکن، «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سنده «الرحمن»ك مذکوریتی‌ده بزم تفسیرمزی تقویه ایدر. زیرا عرشك حقیقتی مفسرلرك هیچ برینه معلوم دگل ایسه‌ده، هم دنیاده هم آخرتده بقاسی همه‌مزه معلومدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

همه موجوداتدن بیوك اولوب، ابدی قالاچق عرش اعظمی اللهك رحمت عمومیه‌سی احاطه ایتمش ایسه، آخرتده رحمت الهیه عمومیتی، بلا استثنا همه انسانلره مبذولیتی «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سیله قطعی طرزده بلا شبهه ثابت اولور.

بنم «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سنه عائد بیانمده، گمان ایدرم، تأویل فلان یوقدر. اویله ایسه شـو آیت کریمه‌یی بن «رحمت الهیه عمومیتی» مسئله‌سنه ایکنچی برهانم کبی کوستره بیلورم. گمان ایدرم بنم شو حقوی هر بر منصف قبول ایدر. زیرا لغتك دلالتنه الڭ قریب بر تفسیردر.

اگرده شوسوزم ثابت اولور ایسه، بوراده استطرادی صورتده ذکر اولنه بیله‌چك دها بر فائده علمیه حاصل اولور: «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سی متشابه اولمقدن چیقوب، معناسی غایت واضح محکم بر آیت اولور. شو فائده، قیمتی تقدیر قیلنه بلور ایسه اهل تفسیر هم اصولیون ایچون ضررسز بر فائده‌در.

بنم گمانمچه بوگا باشقه تفسیرلر او قدر درسـت اولاماز. زیرا بزه «الله علی العرش استوی» جمله‌سیله «الرحمن علی العرش استوی» آیت کریمه‌سی آره‌سنده من حیث المعنی فرق آرامق البته لازمدر. بلاغتك اقتضا۔ سی‌ده شودر. نیچون «الله علی العرش استوی» دیمه‌یوب،

«الرحمن على العرش استوی» دیەمش ؟ بونی ملاحظه ایتمك تیوش ایدی .

بزم بیانمزه کوره، آیت کریمه رحمتك عالم وجودی احاطەسنه دلالت ایدوب، متشابه دگلدر . آیت کریمەدن مستفاد اولان استقرار «اولئك على هدى من ربهم» آیت کریمەسندەگی استقرار کبی‌در .

بیان خدا ندارد نقاب وپرده . ولی
غبار ره بنشان با نظر توانی کرد

مطلبدن اوزاق کتمك محذوری اولماسه ایدی ، تفسیری ایچون متعدد کتابلر تألیف قیلنمش شو آیت کریمه حقنده بز بوراده اوز فکرمزی بر قدر عرض ایدر ایدك .

شمدی مقصدمزه قایتوب «رحمت الهیه عمومیتی» مسئلەسندە اوچنچی برهانمزی ذکر ایدەیك :

۳) قل یا عبادی الذین اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله . ان الله یغفر الذنوب جمیعا . انه هو الغفور الرحیم .» (الزمر - ٥٣)

انسانلرك هر بری بلاشبهه «یا عبادی» خطابی تحتنه داخلدر . «ان کل من فی السماوات والارض الا آتی الرحمن عبدا» (مریم - ۹۳)

اسرافی‌ده آیت کریمه مطلق ذکر ایدوب «الذین اسرفوا» عمومندن هیچ بر مسرفی استثنا ایتمەمشدر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

صوگره قرآن کریم «ان الله یغفر الذنوب جمیعا» جمله مؤکده‌سیله الله هر بر گناهی البته مغفرت ایدر دیمشدر. بوراده «الذنوب جمیعاً» صیغه‌سی بیان تغییری یعنی استثنایی قابل دگل بر مفسر، نسخی‌ده قابل دگل بر محکمدر. شبهه یوق «الذنوب جمیعا» صیغه‌سی کبائری‌ده کفری‌ده شاملدر. بلکه کفر بالاولویه «الذنوب جمیعا» تحتنه داخلدر. لکن شو قدر واردرکه قرآن کریم «ان الرحمن لا یعذب احداً» دیمه‌مش، بلکه «ان الله یغفر الذنوب جمیعا» دیمش، مغفرت ایسه ایکی صورتی احتمال طوتار: هیچ بر عذاب ایتمه‌یوب، مغفرت، یاخود بر قدر مدت عذاب صوگنده مغفرت.

بوگا کوره‌ده «ان الله یغفر الذنوب جمیعا» آیت کریمه سی «ان الله لا یغفر ان یشرك به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء» آیت کریمه‌سنه هیچ بر صورتله معارضه ایتمه‌یور. زیرا «ان الله لا یغفر ان یشرك به» آیت کریمه‌سی یالگز موآخذه‌یه دلالت ایدوب، مؤبدلگه دلالت ایتمه‌یور، «ان الله یغفر الذنوب جمیعاً» آیت کریمه‌سی بر قدر عذاب صوگنده مغفرتك واقع اولاچغنه قطعی صورتده بلا شبهه دلالت ایدر.

اهل کلام شو ایکی آیت کریمه آراسنده تعارض واردر دیسه‌لرده او قدر اصابت ایتمه‌مشلر. بر تقدیر تعارض وجودی تسلیم قیلنور ایسه‌ده «ان الله یغفر الذنوب

جميعا» آيت كريمه‌سنڭ وعد اولمق جهتيله ، وعيد اولان «ان الله لا يغفر ان يشرك به» آيت كريمه‌سنه تقدمی البته لازمدر . زيرا عفو ايتمك مغفرت ايتمك اللهڭ كرمنه حكمتنه عزتنه دها زياده مناسبدر .

آيت كريمه ختامنده كلمش «انه هو الغفور الرحيم» جملهٔ جليله‌سی‌ده بوڭا دلالت همده بونی تأييد ايدر . زيرا «لا تقنطوا من رحمة الله . ان الله يغفر الذنوب جميعا» جمله‌سی صوڭنده «انه هو الغفور الرحيم» ی ذكر ايتمك تأكيدی قطعيتی ، البته وقوع مغفرتی افاده ايتمزسه ، بر دفعه رحمتی ، مغفرتی ذكر صوڭنده ، غفورلگی رحيملگی ذكر ايتمك‌ده بر معنا قالماز ايدی .

بونڭله بزم اوچ برهانمز تمام اولدی . بونلاردن بيك درجه دون دليللره اهل كلام بيوك مذهبلر تأسيس ايدرلر . شو اوچ برهانمزدن دها قوتلی بزم برهانلرمز وار ايسه‌ده ، بز بر مذهب تأسيس ايتمك خيالنده دگلز .

من وانكار كتاب ! اين چه حكايت باشد ؟ !
غالبا اين قدرم عقل و كفايت باشد .
زاهد ار دعوايم قبول نكند معذورست
علم كاريست كه موقوف هدايت باشد .

علمی بر مسئله‌نڭ عليهنده يا لهنده يازار ايسه‌م ، يالڭز قرآن كريمڭ آيتلرينه ، ياخود سيد الوجود نبی اسلام شارع اكبر عليه الصلاة والسلام حضرتلرينڭ احاديث

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ثابته‌لرینه استناد ایدم . بیوك عالملری هر کس‌دن زیاده احترام ایدر ایسه‌م‌ده ، مسئله علمیه‌یی بیان ایدر ایکن او بیوکلرك سوزلرینه حجه‌لك صفتی ویره‌مم .

نیچون ؟

زیرا قرآن کریم امام‌لرمزك النده‌ده طلبه‌لرمزك النده‌ده قالمادی . قرآن کریمی ، احادیث نبویه‌یی احیا ایچون مسائل اعتقادیه‌یی یازار ایکن ، بزم کوزمزده کلام کتابلرینك ؛ مسائل فقهیه‌دن بحث ایدر ایکن ، جامع الرموز بزازیه ، ابن عابدین کبی کتابلرك ، آیتلردن استدلال ایدر ایکن ، تفسیر کبیرك بزم کوزمزده حجه اوله‌ق صفتلریله بر پاره‌لك اهمیتلری یوقدر .

«اولم یکفهم انا انزلنا علیك الکتاب یتلی علیهم ، ان فی ذلك لرحمة وذکری لقوم یؤمنون» (العنکبوت - ١٥)

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست
هرچه گوید درحق ما جای هیچ اکراه نیست

Из фондов Российской национальной библиотеки

٦

٣ نچی بابده قرآن کریم آیتلرندن اوچ برهان سرد ایتمش ایدم. دیگر آیت کریمه‌لری سردم‌دن قبل، جزئی بر مصلحت ملاحظه‌سیله، آراده ایکی حدیث صحیح سرد ایتمگی مناسب کوردم.

٤) نچی برهان: اهل حدیثڭ الڭ بیوك امامی محمد بن اسماعیل البخاری حضرتلری امت طرفندن صحتی بالاجماع قبول قیلنمش کتابنده، اسلامڭ الڭ بیوك خلیفه‌سی، صحابه‌لرڭ الڭ عالمی عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضر- تلرندن روایت ایدر:

«قدم علی النبی سبی (من هوازن) فاذا امرأة تحلب ثدیها تبتغی اذا وجدت صبیا فی السبی اخذته، فالصقته ببطنها، وارضعته. فقال لنا النبی صلی الله علیه وعلی آله وسلم: اترون هذه طارحة ولدها فی النار؟ قلنا: لا، وهی تقدر علی ان لا تطرحه. فقال: لله ارحم بعباده من هذه بولدها».

ترجمه‌سی: سیدالوجود علیه الصلاة والسلام حضرتلری بویورمش: شو آنا اوز بالاسینی اوت ایچینه براقورمی دیسز؟ اصحاب کرام حضرتلری دیمشلر: یوق، قدرتی وار ایکن البته هیچ بر وقت براقماز.

Из фондов Российской национальной библиотеки

همه عالملره رحمت اولمق صفتیله کوندورلمش نبی اسلام علیه الصلاة والسلام حضرتلری او وقت دیمش: یمین ایدرم، الله اوز بندەلرینه، شو آنانڭ اوز بالاسینه مرحمتندن دها زیاده مرحمتلی در.

«صبح دولت می دمد، کوجام همچون آفتاب!»
«حجتی زین به کجا باشد؟! بده جام شراب!»

محترم امام افندیلر حدیث کتابلرینه مراجعت ایتسونلر. شو حدیث، هم ده بونڭ کبی دیگر حدیثلر صحیح بخاری ده هم ده حدیث کتابلرینڭ اکثرنده واردر. بویله حدیثلرڭ دلالتلری غایت واضحدر. حاشیەلرڭ شرحلرڭ بیانلرینه هیچ بر جهتدن محتاج دگلدر.

«زهی نادان‌که او خورشید تابان»
«بنور شمع جوید در بیابان.»

دعوامزڭ خلافنه سویلنه بیلەجك سوزلری ایشتمك ایچون گنه بز حاشیەلره شرحلره مراجعت ایتدك. کوردك: شرحلر «وفی الحدیث جواز النظر الی النساء المسبیات» کبی صوڭ درجه اهمیتسز استدلاللری ذکر ایدوب، عاقبت دلالتی یوق شیلره تمسك ایدەرك عمومڭ یالـڭز مؤمنلره انحصارینی دعوی ایتمشلر. بن او دعوالرینڭ اساس‌سزلـگینی ٢٤ نچی عدد «شورا»ده بر قدر کوسترمش ایدم. بوڭا کورەده تکرار ایتمەیوب، برهانلرمڭ ٥ نچی‌سی اولان حدیث شریفی ذکر ایدرم:

٥) « يقول الله فى ذالك اليوم شفعت الملائكة والنبيون والمؤمنون . ولم يبق احد له ذرة خير فى النار . وبقى ارحم الراحمين » .

« وبقى ارحم الراحمين » جملهٔ مباركه‌سنڭ معناسى نه؟ رحمتلرى الله رحمتنه نسبتله غايت جزئى ملكلرڭ انسانلرڭ شفاعتيله قلبنده ذره قدر خيرى وار انسانلر عذابدن نجات بولوب ابدى سعادتلره نائل اولاجقلار ايسه، ارحم الراحمين الله حضرتلرينڭ محدود دگل رحمتلريله عذابدن نجات بولاجق انسانلر عجبا كيملر اولاجق؟ مؤمنلر ايندى جهنم ده يوق. « وبقى ارحم الراحمين » دلالتيله نجات بولاجق انسانلرى ايندى سز بيان بيوركُز!

٦) « تكاد السماوات يتفطرن من فوقهن . والملائكة يسبحون بحمد ربهم ويستغفرون لمن فى الارض . الا ان الله هو الغفور الرحيم . » (الشورى ـ ٥)

شو آيت كريمه‌ده ملكلرڭ استغفارلرينه ير يوزنده وار انسانلرڭ هر برى مؤمنلرى مؤمن دگللرى البته داخلدر . آيتڭ ختامنده « الا ان الله هو الغفور الرحيم » جمله جليله مؤكده‌سيله استغفارڭ البته مقبوليتنه الله حضرتلرى بشارت ويرمشدر ! استغفارلرى صوڭنده مغفرت اينميه‌چك اولسه ايدى ، رحمت ، مغفرت صفتلرينى ذكر ايتميه‌يوب ، « الا ان الله هو الفعال لما يريد » كبى صفتلرى ذكر ايدر ايدى .

ازیمین عرش آمین میکند روح الامین
چون دعای خلق عالم ملك وملت میکنم

مذهبلرینڭ طارلغی سببندن شو آیت کریمه نڭ عمومینی تحمل ایتمه‌ین اهل کلام، الله حضرتلری تعمیم ایتمش بر حکمی تخصیص ایتمك آرزوسیله «لمن فی الارض» کبی صیغه عمومیه‌یی، المؤمن سوره‌سنده ایتمش «الذین یحملون العرش ومن حوله یسبحون بحمد ربهم ویؤمنون به ویستغفرون للذین آمنوا» آیت کریمه‌سیله تخصیص ایتدرمك خیالنده بولندیلار.

بویله حرکتلری کورور ایکن، انسان اهل کلامڭ مغروریتنه تعجب ایدر: اوز مذهبلرینی حمایه ایتمك یولنده همه عالم انسانیتی فدا ایدرلر. اوزندن ماعدا همه انسانلری مؤبد صورتده اوتلره یاقار، لکن اوز اعتقادینی تعدیل یا تبدیل ایتمیه‌روی رضا کوسترمز. همه عالم انسانیت یوز توبن کتسون، یالڭز اهل کلامڭ مذهبی صاغ قالسون. الڭ بیوك مقصدلری شودر!

۳ نچی بابده یازمش ایدم: متوافق حکملرڭ بری دیگریله تخصیص اولنماز. عمومی دیگر بر خصوصله تخصیص ایتمك ایچون آراده من حیث الحکم تنافی شرطدر. شو ایکی آیت کریمه‌دن مستفاد حکملرڭ هر بری حکم ایجابیدر. منطق، لغت، اصول قاعده‌لرینه کوره، بوراده تخصیص دعوی ایتمك غفلتدن ناشی باطل بر دعوی در.

کلامیون خاطری ایچون گنه شو عموم ایله خصوص آراسنده توفیق لزومنه موافقت قیلوب طورر ایسه‌ك ، او وقت غایت آسان هم ده غایت معقول دیگر بر توفیق طریقی واردر: دیرزکه ملکلرك بر صنفی یر یوزنده وار انسانلرك همه‌سیچون، دیگر بر صنفلری یالگز مؤمنلر ایچون استغفار ایدرلر بوگا «وما منا الا له مقام معلوم» آیت کریمه‌سی ده دلالت ایدر. شو طریقله توفیق ایدر ایسه‌ك ، عموم ده سلامت قالور؛ عالم انسانیت ده ابدیت طرفنده نجات بولور؛ اهل کلامك طلبی اولان توفیق ده حاصل اولور. مذهب غباریله کوگلمز کرلنمه‌مش ایسه ، سویله‌گز، شو توفیق دها گوزل دگلمی در؟

مؤمن سوره سنده‌گی آیت کریمه‌ده استغفار یالگز مؤمنلره در دیدك . بونی اهل کلام خاطری ایچون گنه سویله‌دك . یوقسه ، بزه کوره او آیت کریمه‌ده استغفار یالگز مؤمنلره خاص دگلدر. آیت کریمه اورتاسنده کلمش «ربنا وسعت کل شی رحمة وعلماً» جمله جلیله‌سنه امعانله فکرمزی توجیه ایدر ایسه‌ك ، بزم سوزمزك صحتی بر قدر آڭلاشیلور . او قدری مطلبدن خارجدر، ایندی یدنچی برهانمزی ذکر ایده‌یك :

٧) نبی محترم عیسی علیه السلام حضرتلریله والدهٔ عذرالری مطهر مقدس مریم علیها السلام حضرتلرینی اله دیمش نصارالر حقنده قرآن کریم ده، مائده سوره سنك

آخرنده (١١٨) نچی آیت کریمه‌ده، عیسی علیه السلام کبی الڭ بیوك نبیلردن برینڭ لسان معصومندن حکایت ایدرەك، الله رب العالمین حضرتلری «ان تعذبهم فانهم عبادك. وان تغفر لهم فانك انت العزیز الحکیم» دیمش.

کفردن یاشرکدن مغفرتڭ امتناعی خطاب سماویله دنیاده قطعی صورتده ثابت اولمش اولسه ایدی، توراتی انجیلی قرآن کریمی تمام اسرارلریله احاطه ایدن، علوم حکمیه‌یی ده بلا شبهه بزم کلامیوندن دها زیاده بیلن، ایمانی هم ده اللهی معرفتی همه اهل کلامڭ ایمانلرندن معرفتلرندن قیاس قبول ایتمز درجه‌ده بیوك اولان نبی اسلام عیسی علیه‌السلام حضرتلری شرکدن مغفرتی حکمت، عزت دیمه‌مش اولور ایدی.

لسان معصومله سویله‌نوب، قرآن معصوم طرفندن اقرار قیلنمش، قیامت کبی الڭ دهشتلی بر کونده، همه عظمتیله همه قهریله تجلی ایتمش الله رب العالمین حضورنده سویلنمش بر سوز وار ایکن، عفو قیلگز، اهل کلامڭ مغروریت، طارلق اساسلرینه بنا قیلنمش سوزلرینی قبول ایتمیه طاقتم یوقدر. ایمانم بوندن ابا ایدیور!

اللهڭ یاقتی کونی کبی خاطرمده‌در: مکه مکرمه‌ده کعبه معظمه حضورنده حنفیلر مفتی‌سی استاذمز الشیخ صالح درسنده صحیح النسائی‌یی اوقور ایکن «عن ابی ذر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قام حتی اصبح بآیة. والایة

Из фондов Российской национальной библиотеки

ان تعذبهم فانهم عبادك . وان تغفرلهم فانك انت العزيز الحكيم . » حديث شريفيني اوقومش ايدم . همه عالملره رحمت اولمق صفتيله كوندورلمش نبى اسلام عليه الصلاة والسلام حضرتلرى نيچون شو آيت كريمه‌يي تون بوينده تكرار ايتمش؟ ملاحظه ايتدم . او ساعت بيت خدا هيبتيله آيت كريمه بلاغتى كوڭلمى استيلا ايتديلر . درسمى قطع ايتدم . . . .

شو آيت كريمه تفسيرنده كلاميون طرفندن سويلنمش سوزلره نظر ايدر ايسه‌م ، اهل كلامڭ حاللرينه تعجب ايدرم ، دعوام حقيتنده ايمانم زياده اولور . آيت كريمه دلالتيله مذهبلرينڭ بطلاننه قطعى علم حاصل اولمق لازم ايكن ، بزم اهل كلام واهيلگى اوزلرينه‌ده معلوم الڭ بيهوده وجوه كلاميه ايله آيت كريمه‌يي تأويل يا تحريف ايتمكدن استنكاف ايده‌ميورلر . يالڭز كشاف صاحبى محمود زمخشرى حضرتلرى بر قدر انصاف كوستروب ، اوز مذهبى خلافنه اولارق « المغفرة حسنة لكل مجرم فى المعقول . بل متى كان المجرم اعظم جرماً كان العفوعنه احسن » ديمش . شو سوزيله شركدن مغفرتڭ جوازينه اضطراراً قائل اولمشدر . كبائر ايچون عقابى ايجاب ايدن بر متكلم ، شو آيتڭ غايت واضح دلالتيله اعتقادينڭ بطلاننه اعتراف ايدوب ، گناه نه قدر بيوك اولور ايسه ، مغفرت ايتمك او قدر گوزل اولور ديمشدر . مذهبلره تعصبڭده البته بر

Из фондов Российской национальной библиотеки

چیگی اولور. الڭ شدید تعصب لرده البته بویله واضح بیانلره مقاومت ایده مز.

لکن شو زمانمزده اعتقادلرینی کلام نیگزلرینه بنا ایدنلر، اللرنده یوق منطق قوەسیله هر بر نرسەیی بیلورم خیالنده اولانلار آیت کریمەلرڭ دلالتلرینی قبول ایتمەمك حقنده البته اصرار ایدرلر.

هر آنکس را که ایزد راه ننمود
ز استعمال منطق هیچ نکشود.

شو آیت کریمه افادەسنه دها بر قدر قولاق ویرور ایسەك آڭلارز: نبی محترم عیسی علیه السلام حضرتلری مغفرتی تعلیق صورتنده ذکر ایدوب، طلب صیغەسیله «سڭا شرك ایدنلری مغفرت قیل!» دیمەمش. البته اللهڭ عظمتی حضورنده تأدب، امری حقنده غیرت بونی اقتضا ایدر. شو تأدب اقتضاسیله ملکلرڭ بعضلری مغفرتیده صریحاً ذکر ایتمەیوب، «ربنا وسعت کل شئ رحمة و علماً» کبی بر تعریض عبارەسیله اکتفا ایتمشلردر. بوندن صوڭ عیسی علیه السلام حضرتلری «فانك أنت الغفور الرحیم» دیمە-یوب «فانك انت العزیز الحکیم» دیمش. نیچون بویله؟ زیرا هر بر شی اوزرینه غالب، اوزینه بر شی واجب اولا بیلمك امکانندن متعالی الله حضرتلری الڭ بیوك گنا-هلری‌ده عفو ایدر ایسه، او وقت اللهڭ کرمی حکمتی دها زیاده ظاهر اولور. بو- بر وجه. ایکنچی وجه: غفور

رحیم صفتلرینی ذکر ایتسه ایدی ، عیسی علیه السلامك سوزی شفاعت کبی بر شی اولور ایدی . شفاعتسز مغفرت ایسه ، اللهك کرمنه رحمتنه دها زیاده مناسبدر .

بن غافل دکلم : شو آیتك دلالتیله بنم دعوام کلی صورتده ثابت اولمایوب ، بلکه جزئی صورتده یعنی عیسی علیه السلامله والده مطهره مقدسه سی مریم علیها السلام حضرتلرینی اله اعتقاد ایدر ملتلر حقنده غنه بنم دعوام ثابت اولور . لکن شرك ایله شرکی اهل کلامك هیچ بری فرق ایتمه‌یور . بوکا کوره‌ده دعوام او جهتدن کلی صورتده ثابت اولور .

شو یرده سرد اولنمش دلیللرمه خاتمه اولمق صفتیله ذکر قیلنه‌جق ۸نچی برهانمه بر مقدمه قیلمق صورتیله بر قدر سوز سویله‌مکی مناسب کوردم .

بر یوزنده وار دینلردن بوددیلك یهودیت نصرانیت اسلامیت کبی زمان مکان اتباع اعتباریله عمومیت کسب ایتمش دینلرك اتباعلری‌ده ، کلدانیلرك آشوریلرك یونانیلرك مصریلرك دینلری کبی بر دولت بر ملت دائره‌سنده محصور قالمش دینلرك اتباعلری‌ده ، یاخود او قدرده انتشار کسب ایده‌میوب زمان مکان اتباع جهتلریله دائره‌سی غایت تنگ قالمش دینلرك اتباعلری ده ، الله حقنده اوزلرینك اعتقادلرینی اوزلرینه کوره البته عقل هم نظر اساسلرینه بنا ایتمشلردر . شو دینلردن هر برینك اوزینه کوره علم

كلامی ، هر علم كلامك اوزینه كوره نظری استدلالی ، هر نظركده اوزینه كوره برهانلری دلیللری واردر. حتی وحشیلرده بر مجبوریت اولمادقچه بر اعتقادی قبول ایده‌مز. حیوانیت درجه‌سندن بر قدر آشمش انسانلرك هر برنده اوزلرینه كوره بر نظر اساسی اوزرینه تأسیس قیلنمش بر فكر الوهیت واردر. یر یوزینه كلوب كتمش هر بر انسانك الله حقنده اوزینه كوره بر نظر اساسنه بنا قیلنمش ایمانی واردر.

بزم اهل كلام ، احتمال ، بنم شو سوزمی قبول ایتمز یا ایده‌مز. لكن شو مسئله حقنده بنم فكرم نظرم دها زیاده واسعدر.

بن او نظرمی ، دینلره عالم انسانیته نظرلری غایت كیك اهل تصوف بیوكلرینك نظرلرندن اقتباس ایدرم؛ یاخود قرآن كریمك اصول كلامیه ایله تحدید اولنمامش ارشادندن اخذ ایدرم.

الله قرآن كریم ده الانعام سوره جامعه‌سنك ٣٨ نچی آیت كریمه‌سنده «وما من دابة فی الارض ولا طائر یطیر بجناحیه الا امم امثالكم. ما فرطنا فی الكتاب من شیء. ثم الی ربهم یحشرون.» دیمش.

بر قدر امعانله ملاحظه ایده‌یك: جانلی نوعلرك هر برینی الله رب العالمین حضرتلری بر امتدر دیمش. بونكله كنه‌ده اكتفا ایتمه‌یوب ، مدنیتك بایتاق درجه‌لرینه

ایرشمش انسانلره خطابا «امثالکم» بیورمش . «مثل» لڭ
معناسی بزم اهل کلامه البته معلومدر . یعنی : جانلی نوعلرڭ
هر بری حیات ، حرکت ، حس ، فکر خصوصلرنده تمام
سزڭ کبی برر امتدر .

بزده هم بزم اهل کلامده بیوك همت ، قرآن کریمڭ
هدایتلرندن بحث ایدر قدر نشاط اولسه ایدی ، شو آیتڭ
الڭ کیدڭ معنالرینی آڭلامق آرزوسیله ، بز البته عالم
طبیعتڭ الڭ بیوك اجراملرندن الڭ اوفاق ذره‌لرینه قدر
بحث ایدر ایدك .

بزده اویله همت او قدر نشاط قای‌ده ایندی ؟! اما
اوز جهلمزی ، صوڭ درجه ده قصورمزی دیگرلردن ده
اوزمزدن ده ستر ایتمك مغروریتیله ، تأویل یا تحریف
ایده‌رك ، آیتلرڭ بلاغت الهیه‌لرینی هدم ایتمك جسارتنی
ماشاءالله ، بزده توکنمز بتمز قدر چوقدر .

بز موقت صورتده گنه ایسه‌ده اهل کلامڭ طار منهبلرینه
موافقت ایدوب ، او آیتڭ معنالرینی بتون کوچمزله تحدید
ایتمیه همتمزی صرف ایده‌یك . نه قدر اجتهاد ایدر ایسه
ك ده او آیتڭ عمومندن بر یوزینه کلوب کتمش انسانلرڭ
بررینی استثنا قیلا بیلور قدر او آیتی تحدید ایتمك بزه
میسر اولماز. اویله ایسه انسانلرڭ هر بری الله رب العالمین
حضرتلرینه ایمان حقنده ، سز هم بز کبی نظر صاحبی اولور
بو ــ بر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

بوندن صوڭ الله قرآن کریم ده بنی اسرائیل سوره‌سنده (٢٣) نجی آیت کریمه‌ده «وقضی ربك ان لا تعبدوا الا ایاه» دیمش. بزم اهل کلام بوراده «قضی» یی امر معناسنده قیلوب، امری ده شرعی‌یه حمل ایتمشلر. گوزل. لکن بز «قضا» ماده‌سنده قرآن کریمڭ عرف اغلبیله عمل ایدر ایسه‌ك، بوراده «قضی» یی حکم معناسنده قیلمغی دها مناسب بولورز.

اویله ایسه، دنیاده وار انسانلرڭ هر بری یالڭز بر الله رب‌العالمین حضرتلرینه عبادت ایدر. بو ایکنچی. بن انشاء الله شو ایکنچی مقدمه‌می تاریخ ادیان بحثلرنده دها مفصل صورتده اثبات ایدرم شاید.

شو ایکی مقدمه‌یی تمهید صوڭنده، بن ایندی اللهڭ اعانه‌سیله ٨نجی برهانمی ذکر ایده‌یم:

٨) نجی برهانم: الله رب‌العالمین حضرتلری المومنون سوره‌سنڭ اڭ صوڭغی ایکی آیت کریمه‌لرنده «و من یدع مع الله الهاً آخر لا برهان له به فانما حسابه عند ربه. انه لا یفلح الکافرون. — وقل رب اغفر و ارحم و انت خیر الراحمین» دیمش.

شو ایکی آیت کریمه‌ده اهل کلامه ملاحظه‌سی لازم چوق شیلر واردر:

قرآن کریم «برهانی یوق ایکن شرك ایدر ایسه، حسابی یالڭز اوز ربی قاشنده اولاجقدر.» دیمش. اویله

آدمی تکفیر ایدوب ، جهنمه برافمق اختیارینی قرآن کریم شو سوزیله اهل کلامك الندن آلمش دگلمیدر؟ برهانی یوق ایکن شرك ایدن انسانك حسابی یالکز بر الله عامنه تسلیم اولنمشدر. اویله انسانی تکفیر ایدوب ، جهنمه برافمق جسارتندن بزم اهل کلام سکوت ایتمش اولسه‌لار ایدی ، قرآن کریم بلاغتی حضورنده دها زیاده ادب دائره‌سنده حرکت ایتمش اولورلار ایدی. بو ـ بر.

«برهانی یوق ایکن شرك ایدر ایسه» دینلمش. یا بزم اولگی مقدمه‌مزه کوره برهانی وار ایکن شرك ایدر ایسه ، نه اولاچق ؟

اولگی مقدمه‌ده بیان ایتدك : هر بر انسانك اعتقادی، توحید اولسه‌ده شرك اولسه‌ده ، اوزینه کوره بر نظر ، اوزینه کوره بر برهان اوزرینه مبنیدر.

قرآن کریمك بلاغت اعجازیه‌سی اقتضاسیله ذکر اولنمش « لا برهان له به » قیدینی مهمل قیلمامق ایچون « برهانی وار ایکن شرك ایدر ایسه ، لا یکلف الله نفساً الا وسعها آیت کریمه‌سنه کوره ، اویله انسان الله‌ك فضلیله مغفور اولور. » دیمك یا لازمدر ، یاخود الك مناسبدر. بو ـ ایکنچی.

«انسانك حسابی یالکز ربی قاشنده‌در. » بیورلمش. بوراده حسابك معناسی نه‌در ؟ نیچون او حساب یالکز الله حضرتلرینه تخصیص قیلنمشدر؟ حساب قیلنه‌چق شیلر

يالـڭز دفترده قيد قيلنمش گناهلردن عبارت اولسه ايدى ، اللهڭ امريله او گناهلرى قيامت كوننده ملـكلرده حساب ايده بيلورلر ايدى دگلمى ؟

اش بويله ايكن ، حسابى الله حضرتلرينه تخصيص ايتمكده بر بيوك معنى بولنمق لازم اولمايورمى ؟ اويله اولور ايسه، ايندى فكر ايده‌يك : يالـڭز الله حضرتلرينڭ علمنه‌گنه تخصيص قيلنه‌چق حساب نصل حساب اولاچق ؟ البته ملـكلرڭ علمندن يوقارى اولوب ، يالـڭز بر الله حضرتلرينڭ اوزينه گنه معلوم بر حالڭ حسابى اولمق لازمدر . لـكن اوحال گناهلردن شـركدن عبارت اولاماز . زيرا گناهلرده شركده بزلره ده ملـكلره ده معلوم اولا بيلور .

اويله ايسه، حساب قيلنه‌چق يالـڭز بر حال قالور : برهانى يوق ايكن شرك ايدن انسان نظر ايدر ايكن ، الله طرفندن ويرلمش اقتدارى تماما بلا قصور بذل ايتديمى؟ يوقمى ؟ انسانڭ اوزينه شو حالى بيلدرمك ايچون، قيامت كوننده الله رب العالمين حضورنده حساب واقع اولاچقدر . بوده ـ اوچنچى‌در .

حساب صوڭنده، انسانڭ الله طرفندن ويرلمش اقتدارينى نظر ايدر ايكن بلا قصور صرفى ظاهر اولور ايسه ، او انسانڭ حالى نصل اولور ؟ بوڭا اولـگى آيت كريمه‌ده جواب يوقدر . لـكن ايكنچى آيت كريمه‌ده بوڭا جواب واردر .

ايكنچى آيت كريمه معناسـى : « دى ربم ، اويله

انسانلری مغفرت ایت، رحمت ایت، سن رحمت ایدرلرك الڭ بیوگی سن، اویله انسانلرده سنڭ طرفڭدن ویرلمش اقتداری تجاوز ایده‌مدیلر، وار قدر قدرتلرینی‌ده بلا قصور صرف ایتدیلر».

اوزینه کوره بر برهانه تمسك ایدوب، شرك بلیه‌سنه دوچار اولمش مسکین انسانلر حقنده‌ده، وار قدر اقتدارینی صرف صوڭنده بلا برهان شرك ایتمك ضلالنه سلوك ایتمش عاجزلر حقنده‌ده، سید الوجود نبی رحمت حضرتلرینه خطاباً الله رب العالمین حضرتلری «وقل رب اغفر وارحم» دیمش ایســه البته سید الانبیا حبیب رب العالمین حضرتلرینڭ دعالرینی طلب قیلمق شرطیله دیمشدر. یوقسه امر ایتمك اللهڭ حکمتنه نظراً عبث اولور ایدی.

حجتی به زین کجا باشد ؟ ا بخوان روی کتاب !

Из фондов Российской национальной библиотеки

٧

سخن دانی ، وخوش خوانی ، نمی ورزند در شیراز ،
بیا حافظ که تا خود را بملك دیگر اندازیم .

بار ها گفته ام وبار دگر میگویم :
« گوهری دارم وصاحب نظری می جویم »

الله رب العالمین حضرتلرینه شکر ایدرم ، مسئله بر قدر ینکللاشدی : ایلك ده غایت غریب هم ده قرآن کریمك مقدس تعلیملرینه قطعاً مخالف صورتده تلقی اولنمش بر مهم مسئله شو کون ، تألیف قیلنمش « رحمت الهیه مسئله‌سی » رساله‌سی تأثیریله اولسه کرك ، مقبول اولا بیلور بر درجه‌یه کلدی ، عذابك ابدی دگللگی ، جهنمك ده بر کون فانی اولاجغی سلف صالحك هم ده اصحاب کرامدن بعضلرینك فکری ایمش ، — بزم روسیا مسلمانلرینه ده آڭلاشیلدی . هر بر حقیقتی یالکز اوزلرینك کنه ماسشتابلریله وزن ایتمك جسارتنه مالك ، دائره‌لری طار آدملر او رساله تأثیریله احتمال بر قدر اعتدال کسب ایدرلر . طارلق ، مغروریت اساسلرینه بنا قیلنمش کتب کلامیه قاراڭلق لارندن نجات بولا بیلمك ایچون بزم امام افندیلر ، احتمال ، سلف صالحك غایت واسع افکار علمیه-

لرندن بحث ايتمك يولنه سلوك ايدر قدر بر بيوك نشاط ال ده ايدرلر. علوم طبيعيه‌يى ابطال ، هم ده حكيم مطلق الله حضرتلرينڭ حكمتلرينى انكار ايتمك نيگزلرى اوزرينه تأسيس اولنمش كلام اعتقادلرندن باش قورتارمق ايچون، اسلاميتڭ عقللره الڭ موافق تعليملرينى الڭ اصل الڭ معتمد منبعلرندن آلمق فكرى ، احتمال ، بزم اهل اسـلامڭ كوڭللرنده اويانور .

شو سـوزم رحمت الهيه عموميتنه نصوص اسلاميه نقطه‌سندن قارامق اعتباريله‌در .

اما اگر قاهر مطلق الله رب العالمين حضرتلرينه الڭ بيوك بر اسميله ثنا سويله‌مك مقامندن ، ياخود غفلتى مغروريتى براقوب نهايتى يوق عالم وجوده لا اقل بر پاره‌لك اهميت ويرمك لزومى جهتندن، يا ايسه، عالم انسانيتڭ حيات استقباليه‌سينى اساسلى مركزده الڭ مكمل بر دوربين ايله رصد ايتمك نقطه‌سندن ــ رحمت الهيه عموميتى مسئله‌سنه نظر ايدر ايسه‌ك، او وقت حقيقت الڭ نورلى يوزينى بزه عرض ايده‌جك .

اويله واسع بر نظرى اسلاميتڭ مقدس تعليملرنده كورمك بزه بتمز توكنمز ممنونيتى ايجاب ايدر. اسلاميتڭ علويتنه قدسيتنه دها بر برهـان اولمق صفتيله بز اويله نظرلرى بيوك امنيتله قبول ايدرز. اويله نظرلرى قبول ايتمك يولنده بر قدر نصوصى تأويل ايتمك ضرورتى لازم

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولوب کلەجك اولسەدە ایدی ، بز التزام ایـدر ایدك . لکن او نظری قبول ایتمك یولندە نصوص شرعیەیی تأویل ایتمك بلیەلرینی بز کورمەدك . بلکە قرآن کریمك متعدد آیتلرندە ، نبی اسلامك اك جامع سوزلرندە گوزل صورتدە بیان قیلنمش بر تعلیم اولمق صفتیلە بز او نظری قبول ایتمش ایدك .

رحمت الهیە عمومیتی مسئلەسنە شو جهتلردن نظر ایدوب ، بکا بر قدر روح ویرمك ایچون ، ادیب محترم فاتح افندی امیرخان جنابلرینك قلمیلە « ایدل» ستونلرنك ، محترم .H. Ю افندی جنابلرینك قلمیلە یانـوار ۸ دە چیقمش « ترجمان» علاوەسندە نشر اولنمش مقالەلر بنی ممنون ایتدی . بکا تنزلا روح ویردکاری ایچون شو محترم رفیقلرمە شکرلرمی تقدیم ایدرم . بیوك تربیە کورمش یاشلرمزك فکردە بکا موافقتلریلە بن علنی صورتدە افتخار ایدە بیلورم . گمان ایدرم یاشلرمزك همەسی اولماسە دە ، البتە اکثری شویلەدر .

شو مسئلەنك روسیا مسلمانلرینك مطبوعاتندە ظهوری ، انشاء الله ، فائدەدن خالی اولماسە کرك . امیدم اوّل دە شـویلە ایدی . صوڭرە دهـا زیادە قوتلندی : مطبوعات صحیفەلرندە دعوامی اثبات ایتمك یولنك دوام ایدەجك اولدم .

رحمت الهیە عمومیتی ، ابدیت طرفندە ، همە عـالم انسانیتك نجاتی ، عذاب ادارۀ الهیە ایلە واقـع اولاچق

ایسه بر کون البته انقطاعی ـ شو اوچ بیوك مسئله‌لرك هر بری علم کلام عالمنده غریب، یکی کبی کورنسه‌لرده، اسلامیت عالمنده یکی دگل، بلکه اصحاب کرام حضر- تلرندن هم‌ده اسملری محترم اڭ بیوك مجتهدلردن تابعیلردن نقل اولنمش اساسلی بر اعتقاد در.

شو سوزمه بر شاهد کوسترمك قصدیله شو دفعه محمد بن جریر الطبری حضرتلرینڭ جامع البیان اسملی اڭ بیوك، اڭ معتبر تفسیرندن بوراده بر قاچ سطر نقل ایده‌یم.

مصر القاهره‌ده طبع اولنمش جامع البیانڭ ١٢ نچی جزئنده (٦٦) نچی صحیفه‌دن باقڭز ابن جریر الطبری حضرتلری نه دیمش:

« حدثنا ابن حمید قال حدثنا جریر عن بیان عن الشعبی قال: جهنم اسرع الدارین عمراناً واسرعهما خرابا.»

یعنی: « ایکی یورتڭ اڭ تیز معمور اولاچغی هم‌ده اڭ تیز خراب اولاچغی جهنمدر».

شو سوز تأویلی قابلمیدر؟ بزم دعوامزدن بش اون دفعه دها زیاده واسع دگلمیدر؟ نجات عمومی اعتقادی قرآن کریمڭ تعالیم عالیه‌سنه قطعی صورتده مخالف ایسه، عجبا شعبی کبی بر مجتهدڭ شو اعتقادی قرآن کریمله نصل توفیق قیلنه بیلور؟

امام شعبی کیم در؟

Из фондов Российской национальной библиотеки

امام شعبی حضرتلری سعید بن المسیب حضرتلری کبی اك بیوك تابعیلردن ، علمیله عالم اسلامیت ده اك برنچیلك درجه‌سنه واصل اولمش مجتهدلردن، زماننده امور سیاسیه‌ده رأینه مراجعت قیلنور بیوکلردن اولوب ، دورت مذهبی تأسیس ایدن مجتهدلرك همه‌سندن بلا خلاف فائق بر امامدر.

مسائل اعتقادیه‌ده اشعریلرك ماتریدیلرك سوزلری حجت اولا بیلور ایسه ، بز امام شعبی کبی بر آدمك سوزینی حجه ایده بیلورز . یوق، حجت اولا بیلمز ایسه، بزم ده اعتقادمز شویله‌در، بز همان امام شعبی حضرتلری طرفنه میل ایدرز . زیرا اشعریلر ماتریدیلر بزه جدلیات اساسنه تأسیس قیلنمش « علم » کلامی تعلیم ایده‌چکلر؛ اما امام شعبی حضرتلری بزه قرآن کریمك آیتلرینی، نبی اسلام شارع اکبر علیه الصلاة والسلام حضرتلرینك صحیح سنتلرینی تعلیم ایده‌چك !

وحسن اولئك رفیقا . بز بونلاری دها زیاده ممنونیتله اختیار ایدرز !

جامع البیانك عین شو ۱۲ نچی جزئنده (٦٦) نچی صحیفه‌ده ابن جریر الطبری حضرتلری ، کورکز ، دها نه نقل ایتمش :

« قال ابن مسعود : لیأتین علی جهنم زمان تخفق ابوابها لیس فیها احد » .

یعنی صحابه‌لرڭ عالمی عبدالله بن مسعود حضرتلری دیمش : « یمین قیلنه‌چق شیلرله قسم ایدرم . بر کون کلور ، جهنم ده بر آدم قالماز ! »

بز یالکز شو سوزی برهان ایدوب ده ، دعوامزی کوکلره قدر چیقارور ایسه‌ك ، اهل علم حقمزی البته انکار ایده‌مز . زیرا عالم اسلامیت ده قرآن کریمی عبدالله بن مسعود حضرتلری ده آڭلامامش ایسه ، سفسطه‌لر ایله عقللری بوزولمش اهل کلامی آڭلایاچق ؟ آڭلامش ایسه ، اشته شو جهتله عبدالله بن مسعود حضرتلرینڭ سوزی بنم برهانلرمدن بری اولا بیلور .

قرآن کریمی حفظی اڭ قوی ، اداسی اڭ کوزل اڭ صحیح اولان صحابی ، سیدالوجود حضرتلرینڭ نصیله ، عبدالله بن مسعود دکلمیدر ؟ قرآن کریمی اوز الیله یازمش ، اجتهادی فتواسی صحابه‌لرڭ هر برینه غالب اولا کلمش صحابی ده عبدالله بن مسعود حضرتلری در !

کلامیون بر قدر انصاف ایدرمی ؟ بنم دعوام قرآن کریمڭ آیتلرینه مخالف ایسه ، او دعوام سببیله بن اسلامیت دائره‌سندن چیقه‌چق اولور ایسه‌م ، عبدالله بن مسعود حضرتلری قوری دعواسیله دکل بلکه یمینیله نه اولاچق ؟

ابن مسعود حضرتلرینڭ سوزی دعوی دکل یمین در ! دعواسنده انسان تردد ایده بیلور . لکن اختیاری عقلی وار انسان شك ، تردد صورتنده هیچ بر وقت یمین ایتمز .

Из фондов Российской национальной библиотеки

ابن مسعود حضرتلری کبی بر آدمدن یمین ـ البته قطعا اعتقادی وار صورتده گنه صادر اولور.

بن اکلامامق سببیله دعوی ایتمش اولایم، احتمال شرع شریف بنم اویله خطامی عفو ایدر. بنم کبیلرك مخالفتی ده قرآن کریمك حقیتنه بر پاره‌لك ضرر ویرمز.

لکن ابن مسعود حضرتلری کبی الك عالم بر صحابی‌ده آکلامامق احتمالی البته اولماز. اویله ذاتك یالکز دعواسی گنه دگل بلکه یمینی قرآن کریمه مخالف اولور ایسه، یا بونلك معناسی نه‌در؟ ابن مسعود حضرتلری‌می قرآن کریمی تکذیب ایتمش؟ یاخود قرآن کریم‌می....؟

بوتون دینلرینی ایمانلرینی ملا جلال، تفتازانی کبی کلام کتابلرینه تأسیس ایتمش کلامیون شو ایکی شق‌دن اولکی شقی‌می یا ایکنجی شقی‌می اختیار ایده‌جكلر؟ نجات عمومیه‌یی قرآن کریمه قطعی صورتده مخالفدر دیمش اهل کلام شبهه یوق شو ایکی احتمالدن برینی بالضروره اختیار ایدرلر.

«یوق! ابن مسعود اویله سوزی سویله‌مز، یالاندر!» دیه‌جك اولسه‌لار، حدیث اماملری قاشنك عدالتلری معلوم راویلری تکذیب ایتمك پراوارینی اوزلرینه ویرسه‌لر، بزده آنلارك خاطرلری ایچون گنه سوزلرینه موافقت ایدرز ـ ده، کتب کلامیه‌یی، اوراده وار اعتقادلری سوزلری سپوروب طاشلارز. تاریخ شورلکرنك خرافات شعبه‌سنك،

Из фондов Российской национальной библиотеки

صوڭ كلەچك عصرلر ايچون محفوظ قالور .

شو دفعه شو قدرله اكتفا ايدوب طوررز . عذاب آيتلری حقنده فكرمزی بيان ايدر ايكن ، بز او وقت انشاء الله اصحاب كرامڭ هم ده تابعيلرڭ سوزلرينی اعتقادلرينی برر برر سرد ايدرز . شو دفعه ابن مسعود حضرتلريله عامر الشعبی حضرتلرينڭ برر سوزلرينی نقل ايتميه عجله ايتمش ايسەك ، اوز حاللرينی اعتراف ايتمك فضيلەسندن محروم قالمش اهل كلامی انصاف حدودينه دعوت ايتمك داعيەسيله اولدی . كورسونلر : قرآن كريمی «احتمال» بزم «علمای كلام» دن «بر قدر» زياده فهم ايدر ابن مسعود حضرتلريله عامر الشعبی حضرتلرينڭ سوزلری اعتقادلری نەدر ؟

بن ، انشاء الله ، هيچ اولمازسه روسيا مسلمانلری طلبەلرينڭ قلبلرينی دماغلرينی اهل كلامڭ جدلياتندن پاك كلەمك يولنده سعی ايدرم . اما اعظم ، امام مالك ، امام ابو يوسف كبی مذهب رئيسلری علم كلامی نيچون او قدر ذم ايدر اولمشلر ، انشاء الله بيان ايدرم . مدرسه شاگردلرينڭ اعتقادلرينه بر قدر استقامت ويره بيلور ايسەم ، اشته او وقت بنم غرضم حاصل اولمش كبی اولور .

بز ملتڭ وجودينه استيلا ايتمش ، ملتمزی عطالت ياتاغنده نشاطسز بر حالده براقمش مرضلری تشخيص ايدەچك اولور ايسەك ، كوررز ؛ وجودمزده كثرتله بولنور

Из фондов Российской национальной библиотеки

مرضلرڭ الڭ بیوگی قلبلرمزی باصمش طارلق قاراڭلق در، دماغلرمزی اوهام اویاسی ایتمش علم کلام اعتقادلریدر.

«کلا. بل ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون.»

او مرضلرڭ چارەلرینی کورمەك امیدیله، بن کتب کلامیەدە وار اعتقادلردن هر برینی بر نوبت بولوب، قافمك سیلکمك فکرینه بش اون سنه مقدم کلمش ایدم. اهل تصوف لساننده «علوم رسمیه» نامیله، مجتهدلرڭ لساننده علم کلام نامیله ذم قیلنه کلمش بر علم مسئلەلرینڭ قیمتلرینی کوسترمك املی بن دە قوتلندی. بوڭا کوره شو کونه قدر دورت بش مسئلەیی میدانه آتدم. بوندن صوڭ دها.

بر عزم کامرانی فالی بزن! چه دانی:
شایدکه کوی فرصت در این میان توان زد

بوندن مقدم، محترم «شورا» صحیفەلرنده عذاب آیتلریله رحمت آیتلری حقنده بر قدر یازمش ایدم. بوندن صوڭ دە عرض قیلنەچق آیت کریمەلر حقنده علی الاجمال بر فکر ویرمك قصدیله، هم دە قرآن کریم دە او آیتلری اوفور ایکن اکثریاً او آیتلری خطا آڭلار انسانلری خطالرینه تنبیه ایتمك امیدیله. «الموافقات» کبی اصول کتابلرنده ترغیب ترهیب آیتلری حقنده سرد قیلنمش بر بیانی ترجمەسیله دگل بلکه یالڭز معناسیله بوراده نقل ایتمگی مناسب کبی کوردم.

«الموافقات» صاحبی شو کتابنڭ ٣ نچی جزئنده

« ادله شرعیه » قسمنده دیمش :

« قرآن کریم ده ترهیب آیتلریك هر برینه مقارن ، یا مقدم یا صوك ، ترغیب آیتلری ذکر اولنور. لکن هیچ بر آیت ده حکم اعیان اعتباریله دگل ، بلکه اوصاف اعتباریله‌در . »

مثلا عصر سوره‌سنده الله رب العالمین حضرتلری دیمش : « عصر شرفیله قسم ایدرم ، انسان خسارده در ، مگر ایمان ایدوب اعمال صالحه‌یی ادا ایدنلر . »

بوراده « انسان » دن یاوروپا خلقی ، استثنادن ده روسیا تاتارلاری مراد دگلدر .

قرآن کریم ده نسا سوره‌سنده (۱۴۱) آیت کریمه‌ده الله حضرتلری دیمش :

« ولن یجعل الله الکافرین علی المؤمنین سبیلا »

بوراده اولگیلردن ساقسونیه انگلیزلری، ایکنچیلردن ده هندوستان مسلمانلری یاخود مصر فلاحلری اراده قیلنه‌ماز. واقع بونك خلافنده دگلمی ؟

ملائکه سوره‌سنده (۲۹) نچی آیت کریمه‌ده قرآن کریم دیمش :

« انما یخشی الله من عباده العلماء »

یعنی « الله‌دن یالگز عالم بنده‌لری گنه خوف ایدر » .

بوراده علمادن استانبول خواجه‌لری، ازهر شیخلری، هندوستان مولویلری، بخارا داملالری ، بزم روسیا

مدرسلری ، تاتار ملالری مراد دگلدر .

انبیا سوره‌سنده (١٠٥) نچی آیت کریمه‌ده قرآن کریم دیمش :

« ولقد کتبنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون » .

یعنی : « ذکر صوڭنده زبورده یازدق : شو یره بنم صالح بنده‌لرم وارث اولاچقدر . »

بوراده « صالحون » دن مصرڭ رفاعیلری ، مغرب سنوسیلری ، استانبول قلندرلری ، هندوستان فقیرلری ، تاتار صوفیلری ، المت ایشانلری ، بخارا نقشبندیلری اراده اولنمامشدر .

الله رب العالمین حضرتلری قرآن کریم ده « وکان حقاً علینا نصر المومنین » دیمشدر .

بوراده « مومنلر » دن کیملری اراده ایتمشدر ؟

دورت بش انگلیز النده اسیر قالمش آلتمش ملیون قدر هندوستان مسلمانلرینی می؟ غاللاندیه پنجه‌سنده قللق ایدر جاوا مسلمانلرینی می ؟ یاخود . .

قرآن کریم حساب سز آیتلرده ایمانی مدح ایتمش ایسه ، بدءالمعارف ایله ملا جلال ده یازلمش مسئله‌لری اراده ایتمه‌مشدر .

قرآن کریم « صالحات » ، « خیرات » عباره‌لریله انسانلری گوزل اشلره دعوت ایتمش ایکن ، صالحاتدن ـ

Из фондов Российской национальной библиотеки

قازان تلنده تسبیح طارتمق، یوز بیك مرتبه هر کون صلوات اوقومق، قصیده برده‌لری تعبد قصدیله تکرار ایتمك کبی اشلری اراده ایتمه‌مشدر.

الله رب العالمین حضرتلری قرآن کریم‌ده هر بر سعادتنی متقیلره وعد ایتمش ایسه، متقیلردن یاشیل چاپان صاری چیتوك بورکه نور صوفیلری، مرید تربیه ایدر شیخلری، تکیه‌لرده عمر ایدر ابداللری، دنیادن غافل زاهدلری، نا محرم یوزینه باقماز ایزگولری ده اراده ایتمه‌مشدر.

الله رب العالمین حضرتلری قرأن کریم‌ده «کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنکر» دیمش ایسه، تنبیه الغافلین دن درة الواعظین دن تذکرة القرطبی‌دن وعظ سویلر اماملری خواجه‌لری، مصرده طبع اولنمش خطبه‌لردن برینی منبرلرده اوقور خطیبلری‌ده اراده ایتمه‌مشدر.

الله رب العالمین حضرتلری «ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئك» دیمش ایسه، „ما انزل“ دن بزازیه‌لرده، تنو یرلرده، جامع الرموزلرده یازلمش حکملری‌ده قصد قیلمامشدر.

الله قرآن کریم ده جنت اهللرینی‌ده جهنم اهللرینیده بیان ایتمشدر، لکن، یعنی „آنا طول تورکلری“ ـ یعنی „آمریقا انگلیزلری“ دیمه‌مشدر.

قرآن کریم‌ده عذاب آیتلرینی یاخود رحمت آیتلرینی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اوقوب استدلال ایده‌چك آدملره شو نقطه‌یی ملاحظه ایتمك ضروردر. یوقسه، رحمت آیتلری «بزگه!»، عذاب آیتلری «تگیلرگه!» اعتقادی اوزمزی آلدامق‌دن باشقه هیچ بر نرسه‌یه خدمت ایتمز.

«واذا تساوی فی القبیح فعالنا
فمن التقی واینا الکفار؟»

کتاب سماویلرك برینه انتسابی دعوی ایدن ملتلرك اکثری خراب اولمش ایسه، یالگز شویله بر اعتقاد تأثیریله اولمشدر: نصوص سماویه بشارتلرینی یالگز اوزلرینه، قیامت عذابلرینی یالگز دیگرلره توزیع قیلوب، کتب سماویه‌ده او قدر مدح قیلنور ایمانی لسانلرده یوروب‌ده حیات‌ده اهمیتی یوق بر ایکی یا اوچ دورت جمله‌دن عبارت گمان ایتمشلردر. او ایکی اوچ کلمه درست صورتده اعتقاد اولنور ایسه، انسانلری سعادت یوللرینه آلوب کتمکلری لازم ایکن، بالعکس، انسانلرك طورغونلق یاناقلارنده استراحتلرینه سبب اولا کلمشلردر. شو حالك سببی نه‌در؟

قرآن کریم‌ده فرقان سوره‌سنك اخیرنده‌گی آیتلری اوقور ایسه‌ك، کوررز، قرآن کریم دیمش:

«رحمانك بنده‌لری - یر یوزنده سکینه ایله یورر بنده‌لردر. جاهلر، آنلاره خطاب ایدرلر ایسه، پاك طوغری سوزی سویلرلر. ربلرینه سجده قیام ایدوب کیچه رلر. انفاق ایدر ایکن اسراف هم صارانلق ایتمزلر، بلکه هر

حال‌ده اورتاچه اولورلار. شرك ایتمزلر معصوم قانی توكمز لر، زنادن پاك قالورلار، بالان شـیلره شهادت و یرمزلر، بیهوده اوفاق شیلره تنزل ایتمزلر، ربلرینك آیتلریله تذكیر اولنورلار ایكن، قولاق‌سز كورسز كبی التفاتسز قالمازلار؛ - یارب! بزه شادلق و یره‌چك خاتونلر بالالر ویر! بزی متقیلره امام ایت! دیرلر.»

فرقان سوره‌سنده‌گی او آیتلری هر برمز اوقورز. لكن اكثرمزك فهمنه كوره، اللهك اویله بنده‌لری «مسجد قارتلرینه امامت ایدر، باشـیل جبه‌لر بوركه نور» قارت حضرتلر، یاخود عمرنده دورت بش خاتونی آلمش‌ده صالمش غایت مهابت قارت ایشانلردر.

بیلورم: شو سوز غایت آغیر سـوزدر. لكن نه قیلایق، یالكز بزی كنه دگل، بلكه همه ملتمزی، او قدرگنه ده دگل بلكه تمام اسـلامیتمزی خراب ایتمش بر بلادر شو بلا!

انصاف ایده‌لم! كوكلمزده بر قدرگنه ایمان قالمش ایسه، اوزمزی‌ده ملتمزی‌ده آلدامق‌دن بر قدر حیا ایده‌لم ایندی!

حاضرگه بس.

راز حافظ تا كنون نا كفته ماند.

مقصد: عذاب یا رحمت آیتلری اعیان اعتباریله

Из фондов Российской национальной библиотеки

دگلدر. رحمت آیتلرنده «یعنی تاتارلار!» ـ عذاب آیتلرنك «یعنی انگلیزلر» مالنده تفسیر ایتمك خطادر. ایمان بزم کتب کلامیه‌ده بیان قیلنمش مسئله‌لری اعتقاد ایتمك، ــ صالحات فضائل الشهورلرده یازلمش ایزگو اشلری اشله‌مك معناسنده دگلدر.

شو تنبیه بوندن صوك نشر اولنه‌چق سوزلرمه بر مقدمه کبی اولسون.

خاتمه

٨

محترم «شورا» مجلهٔ علمیه‌سی واسطه‌سیله عموم عالم اسلامیته عرض اولنمش خالص، هم‌ده، اثبات قیلنه بیلور ایسه، فائده‌سی اهمیتی وار بر مسئلهٔ علمیه اوزرنده بر بولوك امام افندیلرك هم‌ده بر قدر خلقنك فتنه‌لنولری بنی بر آز اندیشه‌یه صالمش ایدی. زیرا «فتنه» یی اورتایه آتان بنم. او فتنه سببیله خلقك عقیدهٔ اسلامیه‌لرینه خلل کله‌چك ایسه، البته بلاشبهه مسئولیت یالگز بگا عائد اولاچقدر.

بوگا کوره بن هوشمی باشمه طوپلادم. مسئله‌یی مقدماتیله، ممکن اولا بیلور نتیجه‌لرینك هر بریله، شو مسئله خلافنه قائم اولا بیلور دلیللرك الك قویلریله، اوزون

هم اوراق ملاحظه ایتدم. اصلی یوق، ثبوتی ممکن دگل، ضرری وار بر مسئله‌یی قوزغاتمق، طبیعی، بڭا بر فائده، بنم ایچون بر مصلحت دگلدر. البته بن بونی بیلورم. اوز مصلحتمی آڭلاماز درجه‌ده «قلندر» ده دگلم. دیگرلرڭ فائده‌لری ایچون اجتهاد ایتمك همتی عالم انسانیت‌ده عمومی اولوب کتمش بر فضیلت دگل ایسه‌ده، لکن اوز مصلحتی ایچون حرکت ایتمك مجبوریتی «رحمت الهیه» اقتضاسیله عالم حیات‌ده عمومی هم طبیعی قیلنمش بر ملکه لازمه‌در. ظن ایدرم، بن‌ده طبیعتڭ شو قانوندن مستثنا دگلم. مسئله خلافنده «غلیانه» کلمش خلقڭ غلیانی‌ده، گمان ایدرم، یالڭز شو قانونڭ تأثیریله وجوده کلمشدر.

بنم طرفدن قوزغاتلمش مسئله‌یه بن تکرار نظر ایتدم. کوردم: مسئله الله رب العالمین حضرتلرینه اڭ بیوك صفتیله تقدیس تسبیح سویله‌مك‌دن، اسلامیتڭ حسابی یوق مزایاسی قطارینه اڭ بیوك بر فضیلت اعتقادیه زیاده ایتمك‌دن، عالم انسانیتی من القدیم خراب قیلا کلوب نوع بشرڭ باشنه کلمش بلیه‌لرڭ هر برینه سبب اولا کلمش بر اعتقادی یا تعدیل یا رفع ایتمك‌دن عبارتدر.

مسئله فی الواقع بویله اولور ایسه، بن اویله مسئله‌یه جانمی همه وارمی فدا ایدرم. یوق فی الواقع اویله اولمایوب، بن خطا ایتمش ایسه‌م، حسن ظن اساسنه بنا قیلنمش اویله بر اعتقاد ایچون، رب کریم قیامت کوننده بنی هم‌ده بنم

Из фондов Российской национальной библиотеки

سوزمه اتباع ایدنلری البته مؤآخذه ایتمز . امیدم شویله‌در .
بن غفور کریم الله ارحم الراحمین حضرتلرینی انتقام داعیه‌سنه، غضب مؤبد سائقه‌سنه اسیردر دیه‌مم. همه عالملره عمومی رحمت اولمق صفتیله نزولی قرآن کریم‌ده مصرح اولمش اسلامیتك اعتقادی اساسنه همه انسانلری مؤبد صورتده عذاب ایتمك کبی الڭ بیوك بر قساوتی وضع ایده‌مم. بنم کندومه نصیب اولاجق ایکن تحمل ایده‌میه‌جگم بر عذابی حسن رضامله دیگر انسانلر حقنده حکم قیلامام. اسلامیتك حقیتی ایچون‌ده عذابك مؤبدلگی البته لازمدر سوزینه اصابت رنگی ویره‌مم . . .

«رحمت الهیه عمومیتنه» بنم نظرم شویله ملاحظه‌لردن نشأت ایدوب، اثباتیچون‌ده ألم‌ده قرآن کریمك آیتلرندن، سیدالوجود نبی رحمت شارع اکبر علیه الصلاة والسلام حضرتلرینڭ صحیح سوزلرندن متعدد برهانلرم وار ایسه، او مسئله‌یی دعوی ایتمیه بنم بیوك حقمی البته هر بر منصف تسلیم ایدر.

شو دعوامی اظهاردن بنی منع ایدر ایسه، یالڭز بر شی ایده بیلور: علمی مسئله‌لرده «تافتیقه» ایله حرکت ایدن ادیبلر، یاخود «سیاست قوللانورم» شعاریله تستر ایدن پروفانلر بڭا دیرلر :

«جانم! حقیقت سنڭ طرفه‌ده اولا بیلور ، دعواڭده سن حقلی‌ده اول ، لکن هر سوزڭ اوزینه کوره زمانی

مکانی واردر. روسیا مسلمانلری آراسنده اویله سوزلر سویلنه‌مز. خلق تحمل ایده‌میور. عوامك عقلنه درجه‌سنه کوره سوز سویله‌مك لازم دکلمیدر؟ بزده سنك کبی اویله مسئله‌لری نشر ایدر ایدك. لکن.....»

دعوامی نشردن قبل شو نصیحتە من حیث المعنی قریب بر ملاحظه بنم فکرمه خطور ایتمش ایدی. لکن اوملاحظه دعوامی اظهاردن بنی منع ایده‌مدی. بن نشر قیلنه‌جق دعوامی اطرافیله محاکمه ایتدم. صوڭره «شورا» مجلهٔ علمیه‌سی واسطه‌سیله عمومه عرض ایتدم.

لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی حضرتلرینك بلاغتیله سویلنمش:

«دلیر در خود آن کس بود که‌در همه حال»
«نخست بنگرد؛ آنگه طریق آن گیرد»

بیت حکمتیله حرکت ایتمش ایدم. عاقبت، رضا افندی حضرتلرینك قلم ارشادلریله تألیف قیلنمش «امام غزالی» رساله‌سنده شجاعت ادبیه‌یه عائد او فوق العاده قیمتلی سوزلری، مفتونیت الجاسیله، بیك دفعه مطالعه ایدوب حفظ ایتدم‌ده کوڭلم‌ده الك لذتلی بر ممنونیت، وقورانه بر جسارت حاصل اولدی. سویلنه بیلور سوزلر ایله سویلنه‌مز سوزلر آراسنده فرق ایده بیلمك قدرگنه جزئی بر عقل، آقلری قاراردن آیرور قدرگنه کوز اللهك انعامیله بنده ده وار ایدی.

بعض مسئله‌لری عوامدن کتم ایتمك فلسفه‌سنه نظر ایتدم. کوردم:

بزم شریعت اسلامیه‌ده اسرار دینیه یوقدر. بر حقیقت دینیه‌یی، یا خود مسئله علمیه‌یی عوامدن کتم ایتمك امری‌ده بزم شرع شریف‌ده کلمه‌مش‌در. حقیقتك مکتومیتنده بر فائده، معلومیتنده بر ضرر سیاست عالمنده اولا بیلور ایسه‌ده، خالص هم‌ده ساده مسائل علمیه‌ده هیچ بر وقت اولاماز. ادیان سابقه راهبلری کاهنلری «اسرار» قوللانوب، اوز مصلحتلرینه یارار «مکتومیت» دن استفاده ایدر اولمشلار ایسه‌ده، اسلامیت اویله «اسرار» دن، «مکتومیت» فلسفه‌سیله استفاده ایتمك کبی سیاستلردن تمام تمامنه پاکدر.

اسلام حکیملرینك الك بیوکلرندن بری دیمش:

لقد کذب الذین طغوا، فقالوا:
اتی من ربنا امر برمز.
فلا اعرفك بین القوم توحی
بطعن فی محدثهم بغمز،
ولا تهمز جلیسك من قریب
تنبهه علی سقط بهمز.

کاهنلرك «اسرار» لرنده مکتومیت فلسفه‌لری اسکی زمانلرده کاهنلرك اوز مصلحتلرینه خدمت قیلمش ایسه‌ده، لکن علمی مسئله‌لرك مکتومیتلری هیچ بر ملته هیچ بر وقت بر پاره‌لك فائده ویرمه‌مش‌در. «بن تحمل ایدرم، لکن زنهار صاقلان، عوام بونی تحمل ایده‌مز؛ صبر ایت،

وقتی کلور، سویلرسن!» فلسفه‌سی اوزلرینه غایت بیوك
قیمت ویروب انسانلری عوام اسمیله تحقیر ایدن مغرور
«حکیم» لره‌گنه یاقیشه بیلور بر مغروریت فلسفه‌سیدر.
اویله واهی فلسفه‌لردن «دم» اوروب، فیلسوفلك صاتمق
یا خود تدبیرله حرکت ایتمك خیالیله، اسلامیتك عقیده‌لری
اویله تدبیرله حرکت صورتنده گنه محفوظ قالا بیلور درجه‌ده
ضعیفدر دعواسنه بن هیچ بر وقت جسارت ایده‌مم. اسلامیتك
سنك بنم تدبیرلرمه حاجتی یوقدر. بر دگل ملیون سنك بنم
کبیلرك هجوملریله اسلامیتك بر رکنی یا بر فرعی هیچ بر
وقت قاقشاماز.

بر وقت بزم متفقهلر کتب فقهیه‌ده شریعت اسلامیه
نامنه نسبتدن اوتانمایوب، عوامدن مستوریتی لازم مسئله‌لری
یازوب‌ده «هذه مسئلة تعلم ولا یفتی بها» دیمشلر ایسه‌ده،
اویله حرکتلری بزم کوزده ادبدن خارج بر حرکت ایدی.
زیرا بر مفسده‌یی ایجابی اعتباریله عوامدن مستوریتی
لازم اولور ایسه، مفسده‌یی ایجاب ایده‌جك بر مسئله‌یی
شریعت مقدسه نامنه نسبتدن اوتانمق دها زیاده لازم
اولاجقدر.

دین‌ده علی العموم، اسلامیت‌ده علی الخصوص «سر»
هم‌ده کتمی لازم عقیده اولمامق حقیتك الڭ بیوك الڭ برنجی
شرطیدر. علمی مسئله‌لری یوق بار خیاللر ایله انسانلردن
کتم ایتمك، بنم گمانمچه، الڭ فائده‌سز بر تدبیردر. بزم

Из фондов Российской национальной библиотеки

لسان الغيب خواجه حافظ شيرازى حضرتلرى ديمش :

يكيست توركى و تازى در فهم دين اى حافظ
حديث علم بيان كن بهر زبان كه تودانى

يعنى دين آڭلامق حقنده توركى، عربى همه انسانلر برابردر. علمى مسئله‌لرى نصل لسانله سويلر ايسه‌ڭده سويله. هيچ بر شيك معلوميتى هيچ بر انسانه ضرر ويرمز.

بر وقت اسلام عالملرى، نصرانيت پاپاسلرينه ياخود سكى دين راهبلرينه تقليد ايتوب، گويا يالڭز اوزلرينه گنه معلوميتى جائز مسئله‌لرى عوام ناميله تحقير قيلور انسانلردن كتم ايتميه سلوك ايدر اولديلار.

او محترم ذاتلر اوزلرينڭ حركتلرينه بر اصابت رنگى ويرمك ايچون صوفيه بيوكلرندن نقل اولنمش :

« هر كه را اسرار دين آموختند »
« مهر كردند و دهانش دوختند »

بيت عالبلرينه گويا موافق حركت ايدر كورنديلر.

شو بيوك معناسى وار بيت بزم ضررمزه دلالت ايتمه‌يور. زيرا صوفيلرڭ بيوكلرينه، بزه معلوم دگل «كشف» طريقيله ازه معلوم دگل علوم حاصل اولور ايمش. بز او «كشف»ى ده او علوملرى ده انكار ايتمه‌يورز. صوفيلرده بزه او علوملرندن خبر ويرمه‌يورلر. ويره‌جك اولور ايسه‌لرده اينانمق مجبوريتى بزده يوقدر. اويله شيلرى بيان ايچون صوفيلرده لسان يوق. قبولنه بزده مجبوريت يوق. بوڭا كوره‌ده اويله

Из фондов Российской национальной библиотеки

كشفيات حقنده صوفيلرڭ انسانلرى باغلانمشدر.

لكن عقلڭ نظريـله ، ديوان طبـيعتڭ يا خود قرآن كريمڭ افادەسيله معلوم اولا بيلور شيلرى «سر» كبى صافلامق ، ظهورنـده بر فساد امكانى خياليله اويله شيلرى كتم صددنده اولمق هيچ بر وقت معقول تدبير اولاماز . اگرده عوام ناميله تحقير قيلنور انسانلردن اويـله شيلرى صافلامق، اسلاميتى حمايه ايتمك گمانيله اولور ايسه، اويله گمانلر اسلاميت شرفنه غايت بيوك جنايت اولوب، روس مثلنده مشهور «آيو خدمتى» كبى بر خدمت اولور.

شويله ملاحظەلرڭ بنم كوڭلمده رسوخنه كوره، بن اوّلده بر قاچ اوفاق مسئلەلرى، شمدى اوفاق دگل اهميتى وار بر بيوك مسئلەيى مطبوعات عالمنه عرض ايتدم. بوندن صوڭده انشاءالله پرواسز دها بيوك مسئلەلرى برى آرقاسندن ديگرينى عرض ايدر طورورم . آهسته آهسته مسائل فقيه اصول فقهيه اساسلرينەده نوبت كلور . بنم طرفـدن عرض اولنمش مسئلەلرى علمى صورتـده جرح يـا تأيـيد ايدەجك انسان بولنور ايسه شكر ايدرم . لكن يالڭز «صوص! فتنەلر قوبارما! قبوللرينه عقللرينه كوره انسانلره سوز سويله!» ديەجك آدملرڭ سوزلرينه شو دفعه اهميت ويرمديگم كبى بوندن صوڭده اهميت ويرمم.

بن ألمده برهانلرى طوپلانمامش بيوك يا اوفاق مسئله لرڭ هيچ برينى ميدانه چيقارمام. اول دليللرمى برهانلرمى

Из фондов Российской национальной библиотеки

حاضر ایدرم. تماماً اطمینانم صوڭنده مسئله‌یی میدانه آتارم. اویله ایسه، هر بر هاجمڭ هجومنه اعتبار ایتمکدن کندومی یوقاری طوتار ایسه‌م، البته بن معذورم.

شبل «الاسد» بصید دلم حمله کرد. ومن،
گر لاغرم وگرنه، شکار غضنفرم،

مهم بر مسئله علمیه‌یی خالص قرآن کریمڭ بلاغت اعجازیه‌سیله اثبات ایده بیلمك قدر حاضرلگی بن أل‌ده ایدنمش ایسه‌م، البته، قرآن کریمڭ عظمتنه مناسب بر شجاعت ادبیه بنم کوڭلمده طبیعی صورتده حاصل اولور. او وقت یالگز «فننه باصدرمق» ایچون اوزافدن سویلنمش سوزلرڭ هیچ برینه بن قولاق ویرمزسه‌م گناهلی اولمام. لکن ملت بیوکلرینڭ بری « پارمق سیلکمك » طریقیله اوزافدن « یاواش ! » دیرسه، البته تأدب اقتضاسیله آیاق اوزرینه قالقوب عذرمی عرض ایتمیه محتاج اولورم.

بویله تأدیبلرڭ بری ٢٥نچی دیکابرده نشر اولنمش ٥٣نچی عدد محترم «ترجمان» جریده‌سنده بزه واصل اولدی.

٢٥سنه بزه همده ملتمزه رهبرلك ایدن، ملتڭ بیوك باباسی استاذ محترم اسماعیل بك غصپرینسکی جنابلری بزده « رحمت الهیه عمومیتی » کبی بر مسئله‌ده رهبرلك ایدوب « درسلرڭده حکیم محترم احمد مدحت افندی حضرتلرینڭ تاریخ ادیان درسلرینی رهبر طوت. نافع و مؤثر بر خدمت ایتمش اولورسن. روسلر بر زمان

عاقللردن امان بولامایوب «عقلدن بلا» مقالینی چیقارمشلر ایدی. عقل کوبلگندن شکایته بزم حقمز یوقدر. فقط فیلسوفلر شو قدر چوغالدی‌که «فلسفه‌دن بلا» مقالنه حقمز واردر ایندی» دیمشلردر.

گوزل نصیحت! البته بیوك پدرك نصیحتی‌ده بیوك اولور. لکن نصیحت ایدر ایکن، محترم «ترجمان» ك ٢٥ سنه مقدمکی حالنه بر نظر ایتمش اولسه‌لار ایدی، نصیحت دها گوزل چیقار ایدی. ٢٥ سنه مقدم املاسی انشاسی یوق ترجمان شو کون جریده‌لرمزك الك گوزلیدر. او وقت لسانی یوق اسماعیل بك غصپرینسکی دورت بش سنه صوك «فرنگستان مکتوبلری» کبی الك لذتلی الك ادبی اثرلر یازمیه باشلادی. و شو کون ملتك الك بیوك رهبری اسماعیل بك اولدی.

شو کون ملتمزك الك بیوك باباسی اولمق شرفنه کلمش اسماعیل بك جنابلرینك املاسی انشاسی یوق کونلرنده بیوکلرمزك هچ بری، حقلری اولمش ایسه‌ده، «محرر بلاسی» مقالینی چیقارمادیلار. اسماعیل بك جنابلری ظریفلك یوزندن شو کون «فلسفه بلاسی» مقالینی چیقارور ایسه، احتیارلری وار. لکن «عقلدن بلا» مقالینی روسلردن آلوب سویلر ایسه، دها زیاده اصابت ایتمش اولورلار ایدی. زیرا طوقز یوز دورتدن بوطرفده اولان عمومی حرکتلرده ملتمز عاقللردن امان بولامایوب، همان هنوز

Из фондов Российской национальной библиотеки

«عقل بلاسندن» شکایت ایدیور. بزم احوال عمومیه‌مزه کلی بر سکته کلمش ایسه، «فلسفه بلاسندن» دگل، «عقل بلاسندن» کلمشدر. شو حقیقتی محترم اسماعیل بك جنابلری غایت گوزل آڭلار. بزده حرکتلرڭ هر برینی مشاهده ایتدك، جمعیتلرڭ هر برنده حاضر ایدك. لسانمزدن بر سوز چیقمادی، قولاغمزدن هیچ بر آدمڭ اهمیتلی سوزی قوتولمادی بوڭا کوره‌ده هر بر سوزی ضبط ایتمش ایدك. احوالڭ تفاصیلی بزه‌ده تماماً معلومدر.

محترم اسماعیل بك جنابلری بزی متوفی پروفه‌سور صالاویوف جنابلرینڭ اثریله دارالفنون درسلرینه ارشاد ایتمشلر. گوزل. لکن الڭ قوتلی قلمیله بزم حقمزی هضم اینمه‌مش اولسه‌لار ایدی، بزم ایچون دها گوزل اولور ایدی. ٢٥سنه بزه رهبرلك ایدن بیوك ادیب نیچون شو کون بزم افکارمزه غایت طار حدود تعیین ایدیور؟

بز بوندن صوڭ انشاء الله یازاچق تاریخ ادیان درسلرنده دارالفنون درسلرندن‌می اقتباس ایدرز، یا خود دیگر بر طریقله‌می حرکت ایدرز، یاقین آراده آڭلاشیلور.

در بساط نکته دانان خود فروشی شرط نیست.
یا سخن دانسته گو ای مرد عاقل یا خموش.

بز محترم اسماعیل بك غصپرینسکی جنابلرینی حرکات استقبالیه‌مز ایچون نمونه اتخاذ ایدرز. ملتمزڭ بر بیوگی ٢٥سنه‌دن زیاده مدتده ثباتی اجتهادیله بزه غایت بیوك

درسلر ویردی. بویله شیلری آڭلارز بوندن صوڭ تنزلا بزی ارشاد ایدرلر ایکن، حقوقمزیده هضم ایتمزلر ایسه، یارار ایدی.....

بن، شو مقالهمده، بنم طرفدن قوزغاتلمش مسئلهیه اهمیت رنگی «مهم»لك نامی ویردم تکرار اویله سوزلری سویلهمیه احتمال جسارت ایتمز ایدم؛ لکن محترم «وقت»ڭ ۵۵۸نچی عددنده «مدنیلككه امتحان طوتو» مقالهسنده ادیب محترم برهان افندی شرف حضرتلری طرفندن یازلمش فکرلر، همده استاذ محترم رضا افندی حضرتلرینڭ قلملریله تألیف قیلنوب شو کونلرده نشر اولنمش «رحمت الهیه» رسالهسی بڭا هم جان همده قوت ویردیلر. تشکرلر قیلوب، دعوامی اثبات دوامنه عزم ایتدم.

موسی بیگییف.

یا من رسم بمطلب، یا جان زتن براید.

صوڭ

Инв. № 27.286

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
2-8580

حقی ۲۰ تیین.

10885

1-1453916

Из фондов Российской национальной библиотеки